

ISSN 2345-1858
E-ISSN 2345-1890

Buletinul Științific

*al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*

ediție semestrială

*1(7)
2018*

Plata Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: (373 299) 2.24.81
journal.ss@usch.md

Buletinul Științific

*al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*

ediție semestrială

seria

ȘTIINȚE SOCIALE

***1(7)
2018***

COLEGIUL DE REDACȚIE al seriei ȘTIINȚE SOCIALE

Redactor-șef al seriei:

Sergiu Cornea, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Membri:

Ion Guceac, membru corespondent, doctor habilitat în drept, profesor universitar, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei

Constantin Solomon, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Florin Tudor, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Mihai Floroiu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Maria Orlov, doctor în drept, conferențiar universitar, președinte al Institutului de Științe Administrative din Republica Moldova

Valentina Cornea, doctor în sociologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Svetlana Cebotari, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Nicolai Trofimenco, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Mariupol, Ucraina

Maria Ureche, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Aurel Sîmboteanu, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Academia de Administrare publică

Aurel Octavian Pasat, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Oleg Bercu, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Revista este indexată în baza de date **IBN**
(https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_revista/117)

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

CUPRINS

Ion RUSANDU <i>OPOZIȚIA POLITICĂ VERSUS PUTEREA ÎN SOCIETATEA TRANZIȚIONALĂ CONTEMPORANĂ</i>	4
Zinaida LUPAȘCU, Tatiana STAHI <i>ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE CU PRIVIRE LA IMPORTANȚA PREJUDICIULUI – CONDIȚIE A RĂSPUNDERII PATRIMONIALE</i>	15
Carolina BUDURINA-GOREACII, Svetlana CEBOTARI <i>AFIRMAREA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ÎN CONTEXTUL SCHIMBĂRILOR DEMOCRATICE</i>	30
Natalia SAITARLÎ <i>RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A CONSILIULUI LOCAL ÎN LITIGIILE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV</i>	54
Oxana CIUDIN <i>PROCEDURA DIVORȚULUI OPERATĂ DE ORGANELE DE STARE CIVILĂ ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA</i>	59
Дмитрий БОСЫЙ <i>ПРЕКРАЩЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРА С ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ СПОРТСМЕНАМИ И ТРЕНЕРАМИ</i>	67

OPOZIȚIA POLITICĂ VERSUS PUTEREA ÎN SOCIETATEA TRANZIȚIONALĂ CONTEMPORANĂ

THE POLITICAL OPPOSITION VERSUS POWER IN CONTEMPORAY TRANSITIONAL SOCIETY

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, cercetător științific coordonator,
al Institutului de Cercetări Juridice și Politice

Rezumat: În acest studiu este descris procesul instituționalizării opoziției politice în Republica Moldova. sunt analizate formele și tipurile opoziției politice în contextul procesului politic actual. Este apreciat potențialul opoziției politice și sunt descrise unele aspecte ale instituționalizării opoziției politice în sistemul politic actual.

Cuvinte-cheie: putere, opoziție politică, democratic, partid politic, pluralism politic, cultură politică, alegeri locale și parlamentare.

Summary: The article analyzes the approaches regarding the essence of the opposition and its relations with the governing power. Based on the analysis of the factual and theoretic material, the author pleads for the institutionalization of the opposition through the elaboration of a law which would guarantee the functionality of the opposition.

Keywords: power, political opposition, democratic, political party, political pluralism, political culture, local and parliamentary elections.

Opoziția politică din Republica Moldova prezintă prin sine un fenomen complex și multicompozițional, care a trecut printr-o transformare esențială în perioada de după proclamarea independenței.

Lipsa consensului rămâne a fi „călcâiul lui Ahile” a dezvoltării și integrării europene a Republicii Moldova, având la baza atât multiplele clivaje de ordin identitar, cultural, etnic, ideologic, geopolitic, cât și ineficiența principalilor actori politici în depistarea soluțiilor care ar contribui la rezolvarea problemelor existențiale ale Republicii Moldova. Tergiversarea identificării soluțiilor în vederea depășirii crizelor sistemice, care, la mod general, sunt, în mare măsură permanente, au dus la:

- scăderea bruscă a autorității instituțiilor statale, dat fiind faptul că ele nu pot ameliora situația social-economică și combate corupția;
- creșterea nemulțumirii sociale a populației țării din cauza scăderii

nivelului de trai;

- scindarea clasei politice, care în rezultat, propune soluții diametral opuse cu privire la vectorul dezvoltării Republicii Moldova (Vest-Est).

Procesul de democratizare în Republica Moldova este unul complicat și legat de maturitatea guvernării și a opoziției politice. Vorbind despre relațiile dintre putere și opoziția politică, vom menționa că ele sunt foarte complicate, multidimensionale și multivectoriale și se schimbă odată cu timpul politic.

Începând cu anul 1991, în Republica Moldova se constituie noi interacțiuni între stat, societate și individ în cadrul sistemului politic, care sunt orientate spre valorile democratice. Un element esențial al acestui proces de interacțiune sociopolitică îl constituie formarea și funcționarea opoziției politice.

Actualmente, necesitatea cercetării fenomenului opoziția politică este determinată de derularea evenimentelor, care au loc în procesul politic actual și care confirmă faptul că opoziția politică, fiind un institut arhinesar democrației, prezintă prin sine o întregă entitate complexă, contradictorie, devenind forța motrice alături de putere pentru modernizarea țării.

Dacă să ne exprimăm în termeni kanto-hegelieni, opoziția politică este exprimarea „spiritului critic” în politică. Opoziția poate fi percepută ca reacție la procesele reale sociale, ca împotrivire, care nu este una dominantă în realitățile din societate, dar, în anumite condiții, poate deveni una dominantă.

Conform studiului efectuat de Ilie Popa, calea pentru definirea și utilizarea conceptului de opoziție a fost deschisă de politologul de origine română Ghiță Ionescu, profesor la Manchester University și London School of Economics and Political Science, președinte al Comitetului pentru Unificarea Europeană al Asociației Internaționale de Științe Politice, care în anii '60, a fost și inițiatorul și directorul revistei *Government and Opposition*. În Introducere la cartea sa despre regimurile comuniste din estul Europei *the Politics of the European Communist States*, în care tratează relațiile de la acea vreme dintre stat și societate în șapte țări comuniste, el definește astfel noțiunea de opoziție: „În sens larg, /opoziția/ este orice atitudine sau acțiune concertată, spontană sau deliberată, sporadică sau continuă, a unor grupuri anomice sau asociaționale, sau a unor indivizi împotriva puterii existente (pentru a arăta că definiția nu este aplicabilă la ceea ce antropologii denumesc societăți „acefale”) în orice condiții și prin orice mijloace”[1].

Conform accepțiunii pe care o dă Ghiță Ionescu noțiunii de opoziție,

aceasta acoperă întreaga gamă de motive și manifestări ale conflictului politic în orice societate, ce se regăsesc „fie sub forma conflictului de interese care își are originea în fricțiunea și rivalitatea dintre grupuri în cadrul unei comunități (aceste activități se află la originea conceptului de *checks and balance* - Montesquieu le-a denumit *contre-pouvoirs*, folosite în cadrul unui regim politic democratic de opoziție împotriva partidului/alianței de partide aflate la guvernare, fie sub forma conflictului de valori”, definit de autor ca „dezacordul care își are originea logică în incompatibilitatea de opinii, viziune și credințe împărtășite de oamenii care trăiesc împreună în aceeași comunitate”[1].

Reputatul politolog de origine română definește, în continuare, și opoziția politică, drept instituție și parte a unei proceduri politice co-instituționale. Opoziția politică înseamnă, în accepțiunea sa, „un partid sau mai multe, sau o coaliție de partide politice, care pe baza unui set de valori proclamate public se prezintă în fața alegătorilor drept competitori ai puterii executive stabilite și care nu reușesc să adune destule voturi în cadrul unei consultări instituționalizate care să-i îndreptățescă să solicite voința poporului suveran” [1].

Un aport major cu privire la analiza fenomenului opoziția politică și raportului ei cu puterea l-au adus cunoscuții politologi M.Duverger, R.Dahl, G.Sartori, D.Easton, G.Almond, S.Verba ș.a.

În literatura contemporană de specialitate autohtonă fenomenului opoziția politică i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Din autorii autohtoni îi vom menționa pe C.Solomon, V. Moșneaga, I.Nicolaev, I. Bucătaru ș.a [2].

În literatura de specialitate lipsește un consens în ceea ce privește definiția noțiunii „opoziția politică”. În afară de faptul că sunt opinii de diferite și diverse cu privire la definirea acestui fenomen politic mai apare și o „piedică” de ordin legislativ: termenul „opoziției politice” nu este regimentat reglementat prin nici o lege. Comun pentru majoritatea opiniilor este următoarea accentuare:

- Opoziția politică reprezintă opunerea diferitor actori ai vieții politice (grupe sociale, mișcări obștești partide) puterii de stat, care în politica internă și externă nu ia în considerare și nu realizează interesele lor.

În calitate de coparticipant (alături de alți subiecți precum puterea politică, institute politice, unii reprezentanți ai societății civile) opoziția politică deține niște caracteristici printre care vom menționa: capacitatea organizațională, prezența intereselor, lipsa resurselor administrative,

activismul practic privind comunicarea cu electoratul ș.a.

Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mulți sub diferite aspecte și probleme personale), ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume, lupta pentru acapararea puterii.

Puterea și opoziția sunt părțile unui conflict politic, fiecare dintre care pretinde la dreptul de a reprezenta interesele majorității și să formuleze noțiunea de binele comun prin utilizarea statusului public înalt de guvernanță. Opoziția, se tratează de obicei, în sens restrâns și în sens larg. În sens larg, noțiunea în cauză se referă la aproape toate manifestările directe și indirecte de disidență și a nemulțumirilor față de regimul existent. În sens restrâns, sub opoziție se subînțelege un partid sau o coaliție de partide care speră să câștige la următoarele alegeri generale [3].

Esența termenului „opoziție” se referă la o grupă organizată de cetățeni care acționează de bun comun și sunt capabili de a se prezenta în fața electoratului ca fiind o alternativă a guvernării cu programe și politici alternative proprii.

La modul general, noțiunea „opoziție” definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica opunerii, contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea intransigentă principială a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice, opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, iar în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotația la putere a partidelor la guvernare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este accederea la putere, la guvernare. Când este vorba despre mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este cea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este cea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

Formele de asociere opoziționantă pot fi diferite, însă printre cele mai răspândite/tipice sunt partidele politice. Partidele apar în cadrul unui proces de autorealizare a indivizilor, devenind în condițiile actuale institut

eficient în lupta pentru putere. Partidele politice sunt cel mai eficient instrument democratic al forțelor opoziționiste, prin intermediul cărora ele își rezolvă problemele lor. În afară de partidele existente mai sunt și alte forme de asociere prin care opoziția își promovează ideile și activitățile sale: blocurile politice/platformele fracțiunii, diferite organizații ale societății civile etc.

În prezent în Republica Moldova sunt înregistrate 44 de partide dintre care: 6 parlamentare, 17 extraparlamentare și 21 inactive.

În literatura de specialitate cu privire la fenomenul opoziția politică există diferite abordări. Comun pentru majoritatea specialiștilor în domeniu este perceperea opoziției politice în legătură cu activitatea actorilor politici, care în lipsa posibilității de a-și promova și afirma propriile valori, programe și decizii, fiind îndepărtați de la putere, accesul la guvernare/putere este punctul final al scopului lor major. Ca suport obiectiv pentru aspirațiile opoziției politice pot servi incapacitatea puterii de a satisface interesele tuturor grupurilor sociale, divergențele cu privire la mijloacele de realizare a acestor interese.

Opoziția politică, în opinia noastră, poate fi definită ca o grupă organizată de indivizi/cetățeni uniți conștientizat prin interese politice, valori și scopuri comune și care luptă cu guvernarea pentru a domina în spațiul politic.

Astfel, opoziția politică ia naștere atunci când ea și puterea se confruntă în atingerea scopurilor sale majore: prima să obțină puterea politică, iar a doua să o mențină cât mai mult posibil. Delegarea posibilității pentru opoziția politică de a-și expune punctul de vedere, diferit de cel al puterii, de a concura cu guvernarea ca părți egale în procesul politic – pentru voturile alegătorilor, pentru reprezentarea opoziției în organele legislative ale puterii ș.a., după cum arată experiența democrațiilor consolidate, constituie un factor de stabilitate pentru întregul sistem politic.

De aici și funcțiile opoziției politice, care sunt:

- analiza și critica puterii guvernării întru schimbarea cursului dezvoltării politice, economice și sociale a țării;
- elaborarea și promovarea programelor de alternativă ale dezvoltării societății și ale parcursului ei internațional;
- asigurarea schimbării elitei politice și a promovării noilor lideri politici.

Așadar, opoziția politică este definită prin intermediul puterii. În același timp, simpla constatare a faptului de opunere puterii și opoziției nu

este, în opinia noastră, îndeajuns. Se impune aplicarea altor indicatori care să trieze orice opunere, orice protest de opunere manifestată de opoziția politică. În acest aspect, cel mai eficient indicator este tinderea spre obținerea puterii de stat.

Cel mai firesc și esențial moment în care se reflectă cu plenitudine esența scopul și formele opoziției politice sunt alegerile, dat fiind faptul că procesul electoral din „oficiu” este un proces concurențial, adică presupune lupta între actori politici pentru o influență efectivă asupra cetățenilor și a diferitor grupuri sociale. Menținerea la guvernare sau accederea la guvernare nu este cu puțință fără a atrage electoratul după sine, fără a-i schimba convingerile și opinia. Anume prin aceste elemente se manifestă participarea/activitatea opoziției politice în procesul electoral.

Un moment crucial în mobilizarea propriilor forte pentru opoziție sunt alegerile.

Vom menționa că alegerile parlamentare ordinare din toamna (?) 2018 vor avea loc în baza sistemului mixt. Alegerile locale anticipate din municipiile Chișinău și Bălți au demonstrat cu prisosință că candidații PSRM, partidul cu cea mai mare încredere din partea cetățenilor, au pierdut lupta pentru primării. În același timp, PDM a acumulat practic toate voturile alegerilor locale anticipate din 2018 (circa 14 primării).

În ceea ce privește alegerile parlamentare din toamna(?) anului 2018, trebuie să menționăm că sondajele diferă esențial cu referire la numărul partidelor care vor accede în viitorul parlament al Republicii Moldova.

În luna mai 2018 au fost publicate rezultatele unor sondaje care au prognozat că vor accede de la 3 la 6 partide politice.

Astfel, Centrul de Cercetări Sociologice din Moldova consideră că în viitorul Parlament vor accede 4 partide: Partidul Socialiștilor din Republica Moldova vor acumula 28%, Partidul acțiune și solidaritate - 12,2%, Platforma „Demnitate și Adevăr” - 6,5% și Partidul „Șor” - 6,1%.

Sondajul Barometrului de Opinie Publică arată că în Parlament vor accede 6 partide: Partidul Socialiștilor (PSRM) cu 40%, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS)- 19%, Partidul Democrat (PDM)-11%, Partidul politic Platforma „Demnitate și Adevăr” (PPDA)

-7%, Partidul „Șor” și Partidul Comuniștilor (PCRM) ar acumula 6%.

Anterior, în martie 2018, Institutul Republican Internațional a publicat rezultatul sondajului său, conform căruia în parlament vor accede doar 3 partide: PSRM cu 36%, PAS – 20% și PDM – 8%.

Sondajul efectuat de către Asociația Sociologilor și Demografilor din

perioada 27 iunie-7 iulie 2018 arată că în viitorul parlament vor accede 4 partide: PSRM cotate cu 19,7%, PPDA – 15,9%, PD-13,5% și PAS – 11,1% [4].

În pofida faptului că partidele de opoziție sunt foarte diversificate (după denumirile lor) - de la socialiștii liberali până la unioniști, majoritatea lor duc lipsă de încrederea din partea cetățenilor. Considerăm că azi un partid are mai multă încredere din partea populației decât altele, asta nu înseamnă că el va fi învingătorul în următorul scrutin electoral. Alegerile locale anticipate din municipiile Chișinău și Bălți au demonstrat cu prisosință că candidații din partea PSRM, partid cu cea mai mare încredere din partea cetățenilor, în ultima instanță au pierdut lupta pentru primăriile municipiilor sus-numite.

Adoptarea noului sistem electoral (mixt) a trezit un val de critici din partea opoziției (în afara PSRM, care a votat împreună cu majoritatea parlamentară trecerea la sistemul electoral mixt) și a societății civile. Partidele de opoziție (PL și PLDM) consideră că sistemul mixt conține multe carențe în comparație cu sistemul proporțional, care a stat la baza tuturor alegerilor din ultimii 25 de ani.

De menționat că PLDM recent (iunie 2018) a înregistrat un proiect de lege privind modificarea sistemului electoral mixt, esența căruia se reduce la organizarea alegerilor a două tururi de scrutin în circumscriptiile uninominale.

Comisia de la Veneția, în persoana președintelui Gianni Buquicchio, iarăși a reiterat recent opinia că votul mixt nu este cea mai bună variantă pentru Moldova [5]

Astfel, liberal democrații vor ca desfășurarea alegerilor parlamentare în circumscripții electorale să se desfășoare în două tururi, iar candidații independenți să poată să candideze nu doar în circumscripții, dar și la nivel național [6].

Realitatea spațiului politic și ofertele din partea partidelor care se vor antrena în procesul electoral al alegerilor parlamentare din toamna(?) 2018 ne dau posibilitatea de a afirma că opoziția proeuropeană (PPDA, PAS, PLDM) se va confirma în circumscripții uninominale atât cu guvernarea autodeclarată proeuropeană, cât și cu reprezentanții opoziției alcătuite din PSRM și PN, iar PCRML va fi mai puțin vizibil în circumscripțiile uninominale.

Circumstanțele politice de a cărei configurație PDM a avut grijă din timp ca ele să capete contururi dorite (sistemul electoral mixt, creionarea

circumscripțiilor electorale, fortificarea organizațiilor primare de partid mai cu seamă la nivel de comune ș.a.) fac ca acest partid, în pofida rezultatelor diferitor sondaje, să obțină scopul scontat, pentru a se menține la guvernare.

În acest context, vom exprima opinia că puterea politică este limitată numai de ea însăși în ceea ce privește promovarea aspirațiilor sale, care țin de menținerea dominației în întreg sistemul politic. Totodată, ele vor avea și impactul necesar asupra alegerilor locale din 2019. Una din consecințele care se prefigurează din alegerile locale anticipate din 20 mai 2018 constă în faptul că are loc o „erodare” a alegerilor ca institut arhinecesar în ceea ce privește consolidarea democrației. Un indiciu elocvent în această privință constă în faptul că Consiliul Europei va expertiza Codul Electoral după evoluțiile politice care au urmat în urma alegerilor sus-numite [7].

Nu este exclus și următorul scenariu: neconformitatea la standardele europene va schimba atitudinea UE față de guvernarea actuală în persoana PDM, care pentru a-și proteja pozițiile (în cazul atitudinii intransigente din partea opoziției proeuropene) să creeze majoritatea parlamentară cu PSRM.

În concluzie, în opinia noastră, în țările tranzitorii către o democrație avansată rolul opoziției este mult mai semnificativ decât în cadrul țărilor democratic dezvoltate. Această constatare ține de faptul că, atât puterea, cât și opoziția politică trebuie să fie inițiatorii și promotorii reformelor și transformărilor în societate.

Concluzionând, vom menționa că opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic.

În același timp, opoziția politică, în pofida importanței pentru procesele democratice necesare pentru consolidarea societății, se confruntă la momentul actual cu probleme la capitolul încrederii din partea populației țării.

Reieșind din analizele teoretice și ale identificărilor practice, putem afirma că opoziția din țara noastră la momentul actual este neomogenă după conținutul său, fapt ce contribuie la o eventuală majorare și extindere a practicilor politice și strategii pentru a atrage după/către sine electoratul, mai cu seamă cel indecis.

În opinia noastră, factorii principali care au un impact nefavorabil asupra institutului opoziției politice în condițiile tranzitorii spre o democrație durabilă sunt următorii:

- legătura insuficientă și slabă dintre partide și societate, dintre opoziție și societate, care denotă neconcordanța intereselor acestor binomuri;
- nivelul scăzut al culturii politice a populației;

- lipsa liderilor marcanti în rândurile opoziționarilor.

Pentru a continua accentuarea situației legate de perceperea evenimentelor, vom face referire la fenomenul descris de psihologul american Martin E.P. Seligman, care se numește „neajutorarea impusă”. Este vorba de o stare în care omul nu întreprinde nici o încredere de a-și îmbunătăți situația, chiar dacă are această posibilitate. Apare acest fenomen/stare după câteva încercări nereușite pentru a influența la circumstanțele negative și se caracterizează prin pasivitate și refuz de la acțiune [8].

Hermeneutica problemelor actuale ale societății tranzitorie ne vorbește, despre faptul că cunoștințele populației despre democrație, parlamentarism, pluripartitism, valori europene vin în societatea noastră dintr-o altă realitate social-economică și politică, care este bazată pe un alt tip de relații sociale și experiență comunitară, decât ca de care noi am avut parte până la proclamarea independenței.

În acest context vom apela la conceptul despre putere al lui Pierre Bourdieu, care ne ajută să vedem rolul opoziției din alt unghi. Sociologul francez introduce în circuitul sociologic noțiunea de „habitus” sau sistemul schemelor achiziționate ale percepției și aprecierii, care s-au constituit în mod practic și care permit intercomunicarea în societate. Este îndeajuns să formezi la indivizi reprezentarea despre o ordine oarecare a lucrurilor în societate și oamenii încep să reprezinte lumea reală ca ceva firesc, adică așa cum ea „este” în ochii formatorilor. În baza acestei reflectări, Pierre Bourdieu formulează noi concepții: capitalul simbolic, violența simbolică și puterea simbolică. În acest caz sarcina opoziției constă în demolarea schemelor stabilite ale percepției și aprecierii situației [9].

Acest decalaj duce către faptul că cetățenii nu apreciază corect nivelul situativ și perspectiva dezvoltării societății pe un termen mediu sau lung.

În relațiile dintre putere și opoziția politică observăm atât deschideri către dialog, înțelegere și spirit de colaborare, cât și luptă acerbă și concurență.

O altă concluzie care reiese din analiza relațiilor dintre putere și opoziție politică ține de faptul că partidul de guvernământ/majoritatea parlamentară nu și-a format o strategie „civilizațională” democratică cu privire la opoziția politică din țară, care ar atrage opoziția politică pe orbita conlucrării întru realizarea reformelor atât de necesare țării în toate domeniile, și, mai cu seamă, în justiție.

În același timp și opoziția ar trebui să-și formeze noi abordări față de putere, nu neapărat pedalând numai pe critică și nu arareori pe populism.

Până în prezent opoziția politică din Republica Moldova nu a devenit încă un mediator între societate și putere, ce ar contribui la realizarea intereselor majore comune ale cetățenilor. Populația țării nu prea are încredere în partidele politice, lucru demonstrat de alegerile parlamentare din 2014, dovadă fiind rata mare de absenteiști.

Constatăm că relațiile dintre putere și opoziție nu au devenit până la ora actuală stabile și clare. Anume această instabilitate duce mereu la creșterea dispoziției de protest în țară.

Considerăm oportun de a instituționaliza juridic opoziția (parlamentară și extraparlamentară), adică de a elabora și adopta o lege specială, care ar confirma statutul său legitim. Lege în care vor fi definite esența și rolul opoziției și garanțiile legale ce vor asigura activitatea ei.

Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/partidelor de guvernământ.

Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragurile înalte de accedere în parlament de exemplu, a partidelor politice nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul jocului impus de partidul/partidele de guvernământ.

În opinia noastră, societatea civilă ar trebui să aibă misiunea de a diminua absentismul politic și social, de a facilita conștientizarea necesității participării la procesul definirilor politicilor orientate spre determinarea vectorului dezvoltării țării și societății conform normelor democratice. Constituirea societății reprezintă prin sine un vector valoric multidimensional civilizațional, dat fiind faptul că relațiile cetățean-stat-societate civilă devin importante pentru depășirea crizelor de orice gen social, contribuie la modernizarea Republicii Moldova din perspectiva valorilor europene și general-umane. Evoluția evenimentelor din ultima perioada au arătat că opoziția politică devine un actor mult mai maturizat (prin formele de manifestare și cerințele față de guvernare), ce derivă din potențialul conflictului politic și din atragerea electoratului de partea sa prin abordarea problemelor stringente ale populației, care s-au amplificat din cauza crizei economice și a nivelului scăzut de trai.

Studierea opoziției politice din Republica Moldova este actuală și din punctul de vedere al noutății, prospețimii, dat fiind faptul că ea se constituie, se formează în timpul real prezent. Apar noi actori, noi programe, apoi unii/ unele dispar, revin cu noi cerințe ș.a.m.d. pe întregul parcurs al

perioadei de independență.

Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea din dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/ partidelor de guvernământ.

Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragul său înalt de accedere în parlament nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul „jocului” impus de guvernare.

Referințe bibliografice:

1. Popa Ilie, Ionescu Ghiță. Deschizător de drumuri în teoria politică a opoziției. Vezi: <http://www.punctulcritic.ro/ilie-popa-ghita-ionescu-deschizator-de-drumuri-in-teoria-politica-a-opozitiei.html>
2. Solomon Constantin, Enea Viorel Vezi: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6.PutereasiopozitiainalegerileparlamentaredinRepublicaMoldovasidinRomania.pdf Mosneaga V., Nicolaev I., Bucataru I: interacțiunea dintre puterea politică și opoziția în contextul transformărilor democratice: dimensiuni teoretico-metodologice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2013, nr.2(LXI), p.139-147.
3. Бромхед П. Эволюция британской конституции. Москва: Юридическая литература, 1978. 332 с.
4. <http://agora.md/stiri/43930/sondaj-psrm-pas-pdm-si-ppda-intra-in-viitorul-parlament-potrivit-asociatiei-sociologilor-si-demografilor>.
5. <https://www.timpul.md/articol/presedintele-comisiei-de-la-Venetia-votul-mixt-nu-este-cea-mai-buna-varianta-pentru-Moldova>.
6. <https://unimedia.info/stiri/video-PLDM-cere-modofcarea-sistemului-mixt-liberal-democratii-propun-ca-aloegerile-in-circumscripții-uninominale-sa-se-organizeze-in-doua-tururi>.
7. <http://www.basarabia.md/evoluțiile-politice-din-Republica-Moldova-discutate-de-premierul-pavel-filip-si-secretarul-general-al-consiului-europei>.
8. Melamed Iulia. Otvikšie. <https://www.gazeta.ru/comment/column/melamed/0884050shtml?update>.
9. П. Бурдые. Структура, габитус, практика. <http://www.old.jourssa.ru/1998/2/4bourd.html>. Социология политики. Москва: Logos, 1993.

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE CU PRIVIRE LA IMPORTANȚA PREJUDICIULUI – CONDIȚIE A RĂSPUNDERII PATRIMONIALE

Zinaida LUPAȘCU,
doctor în drept, conferențiar universitar ,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
lupasika@rambler.ru
Tatiana STAHI,
doctor în drept, lector superior universitar,
de Universitatea Agrară Stat din Moldova
tstahi@mail.ru

Rezumat: *În societatea umană, nimănui nu-i este permis să încalce sfera drepturilor altei persoane, provocându-i vreun prejudiciu, prin acțiunile sau inacțiunile sale. Această normă elementară de conduită nu este circumscrisă exclusiv raporturilor juridice, ci este un concept foarte vechi, o regulă generală de comportament, cunoscută încă din cele mai îndepărtate timpuri și în cele mai variate comunități și orinduirii sociale.*

Problema repărării prejudiciului apărut în rezultatul nerespectării legislației este una dintre cele mai strigente și actuale, reprezentând tema de discuții continuă în literatura juridică de specialitate. De un deosebit interes este natura și conținutul prejudiciului patrimonial în rezultatul acțiunilor ilicite.

Acest articol reflectă aspectele legale și teoretice cu privire la prejudiciu - condiție a răspunderii patrimoniale. Este foarte important ca persoana prejudiciată să fie pusă într-un timp cât mai scurt și într-o situație cât mai apropiată de starea anterioară producerii prejudiciului

Cuvinte cheie: *responsabilitate juridică, răspundere patrimonială, prejudiciu, prejudiciu patrimonial, faptă ilicită.*

Abstract: *In human society, no one is allowed to violate the sphere of the rights of another person, causing damage by his actions or inactions. This elementary norm of conduct is not limited to legal relationships, but is a very old concept, a general rule of conduct known from the earliest times and in the most diverse communities and social arrangements.*

The problem of repairing the damage that arose as a result of non-compliance is one of the most striking and current, representing the topic of

continuous discussion in the specialized legal literature. Of particular interest is the nature and content of patrimonial damage as a result of illicit actions.

This article reflects the legal and theoretical aspects of injury - a condition of patrimonial responsibility. It is very important that the injured person be put in the shortest possible time and in a situation as close as possible to the condition before the injury

Keywords: *legal liability, patrimonial liability, damage, patrimonial damage, illicit facts.*

Repararea prejudiciului este materia cea mai importantă, dar și cea mai sensibilă a răspunderii patrimoniale. După cum menționează S. Neculaescu, este o zonă de reglementare care evidențiază mai puțin virtuțile dreptului, ci mai ales, vulnerabilitățile acestuia[1, p.44]. Dacă ideal ar fi ca reglementările legale să ofere soluții pentru orice rău injust cauzat unor victime inocente, repunându-le astfel *in statu quo ante*, așa cum își propune răspunderea patrimonială în ansamblul ei, mijloacele juridice de care dispune acest mecanism al dreptului, oricât de evaluate ar fi, nu pot înlăptui o asemenea misiune, pentru că multe prejudicii nu pot fi înlăturate în totalitate, nu toate efectele cauzate victimei pot fi suprimate, cele mai multe dintre ele fiind, prin natura lor, ireversibile.

Selecția situațiilor în care victima poate aspira la indemnizare sau la un alt remediu adecvat situației sale injuste, urmare a prejudiciului suferit, face obiectul uneia dintre cele mai animate dezbateri, în condițiile de astăzi, când asistăm la fenomenul de „inflație a drepturilor subiective” și, implicit, a drepturilor fundamentale ale omului, proces care determină, inevitabil, o „explozie a prejudiciilor reparabile”. Sub presiunea acestor fenomene, dreptul pozitiv recunoaște prejudiciile cauzate prin vătămarea simplului interes[2, p.57], precum și pe cele cauzate prin pierderea șansei[3, p.323], evoluție receptată de Codul civil român, prin reglementările art. 1359-1385. Pe fondul acestei „febre a reparației”, opinează autorul S. Neculaescu, jurisprudența de astăzi este confruntată tot mai frecvent cu acțiuni în despăgubire pentru cele mai inedite prejudicii, unele aflate la limita legitimității, altele în afara ei, cum este cazul pretinsului drept de a nu se naște anormal, prejudiciul de decepție, prejudiciul monden, chiar și pentru „șansa de a nu se naște”[4, p.263-264] și multe altele care nu pot fi supuse reparației.

Susținem teoria clasică, potrivit căreia prejudiciile pot fi

patrimoniale sau extrapatrimoniale (morale), clasificare împărțită atât de autorii români[5, p.147], cât și de autorii autohtoni[6, p.414], precum și de o parte a autorilor francezi, potrivit cărora o a treia categorie a prejudiciilor corporale nu ar avea independență conceptuală, fiind lipsite de consistență juridică, pentru că atingerile persoanei, daunele corporale, se pot constitui atât în prejudicii de natură patrimonială, cât și în prejudicii extrapatrimoniale[7, p.135;8, p.254-256]. Ceea ce trebuie însă remarcat, este că doctrina modernă de drept civil recunoaște tot mai frecvent prejudiciul corporal ca specie a prejudiciului reparabil[9, p.485-487], ba chiar el constituie primul termen al clasificării tripartite a acestuia, într-o ordine ce exprimă respectul față de integritatea fizică și sănătatea omului. Mai mult, există preocupări intense de constituire a unui drept european al prejudiciului corporal, cu reglementări specifice[1, p.47].

Suntem de acord cu autorii R. I. Motică și E. Lupan care menționează că fapta ilicită este necesară, dar insuficientă, pentru a angaja răspunderea patrimonială, ea trebuie să aibă ca urmare un prejudiciu[10, p.420].

Deși în literatura de specialitate întâlnim opinii diferite referitor la prejudiciu, totuși, marea majoritate a autorilor sunt de acord că nu poate exista răspunderea patrimonială, dacă nu s-a produs un prejudiciu, nu are dreptul de a cere nici o reparațiune pentru că nu poate face dovada niciunui interes[11, p.9].

În opinia noastră, oricât de condamabilă ar fi fapta ilicită, răspunderea patrimonială nu poate interveni decât dacă prin fapta ilicită s-a cauzat un prejudiciu, ce trebuie potrivit legii, să fie reparat. Astfel, fapta ilicită este lipsită de orice importanță și efect, atrăgând, cel mult, alte forme de răspundere, morală, disciplinară, administrativă, penală etc.

Doctrinarul S. Neculaescu confirmă astfel că prejudiciul este nu doar o simplă condiție, ci însăși premiza oricărei ipoteze de răspundere patrimonială[1, p.44].

Consemnăm că prejudiciul reprezintă elementul independent al conținutului faptei ilicite și condiția apariției răspunderii juridice patrimoniale. Prejudiciul nu poate fi identificat cu ilicitatea. Unii autori acceptă, însă, o asemenea identificare. De exemplu, autorul S. Brumă afirmă că comportamentul persoanei este considerat ilicit dacă acesta aduce prejudiciu personalității sau bunurilor cetățeanului ori bunurilor unor persoane juridice[12, p.38-44]. Deci, prejudiciul constituie o modificare negativă a patrimoniului, putându-se realiza prin diminuarea activului ca

urmare a săvârșirii unor fapte ilicite, sau prin creșterea pasivului (ca de exemplu, în cazul plății unor amenzi)[13, p.127].

Pentru început, este clar că trebuie să facem o delimitare între termenii de *daună*, *pagubă* și *prejudiciu*. Dacă sintetizăm opiniile din doctrină, putem dezvălui următoarele:

- *pagubă* - să fie folosit doar pentru consecințele civile negative, de natură material/patrimonială, rezultate din fapte sau acte juridice de orice fel;

- *daună* - să fie folosit doar pentru consecințe negative rezultate din săvârșirea unui fapt sau act juridic, lezionar exclusiv pe plan moral, neevaluabil pecuniar, dar indemnizabil în vederea refacerii onoarei, demnității, reputației, poziției sociale nelegal afectate;

- *prejudiciul* - să fie folosit pentru exprimarea unei vătămări sau alte consecințe lezionare civile, de natură material/patrimonială, morală sau mixtă, aduse persoanei[14, p.1].

De reținut este faptul că termenii de *prejudiciu*, *pagubă* și *daună* sunt sinonime, un astfel de sens regăsindu-se atât în literatura de specialitate, cât și în practica judiciară. De asemenea, s-au formulat idei, potrivit cărora prejudiciul este cel mai important element al răspunderii, „*piatra unghiulară*” a întregii construcții juridice, fiind o condiție esențială și necesară a acesteia, „prejudiciul este nu numai condiția răspunderii reparatorii, ci și măsura ei, în sensul că ea se angajează doar în limita prejudiciului injust cauzat”, susține S. Neculăiescu[1, p.45].

În doctrina autohtonă s-a afirmat că noțiunea de *prejudiciu* este mai cuprinzătoare decât altele și determină mai exact consecințele faptei ilicite[15, p.414]. În același timp, s-a afirmat că paguba are un caracter neutru, exprimând pur și simplu pierdere de valoare, anume de valoare de schimb, economică reflectată pecuniar, cifric, fie ea, *damnum emegens* ori *lucrum cessans*. *Prejudiciul* are un registru de expresie mai larg, el nu este neutral, este incident, lovește o victimă, afectându-i drepturile sale subiective patrimoniale sau personale ori interesele, altfel spus, are o expresie juridică[4, p.269].

În timp ce dauna (*damnum*), în înțelesul său de efect, este orice pierdere, distrugere de valoare, afectare generică, prejudiciul este și el o daună, dar este ceva mai mult, putând fi calificat drept „expresia juridică a pagubei”. Este ceea ce autorii au spus-o într-o exprimare mai sugestivă că, în timp ce „dauna relevă ordinea de fapt, prejudiciul relevă ordinea de drept”[4, p.141-170]. O asemenea distincție între daună și prejudiciu explică

mai bine nevoia de a reconsidera raportul dintre repararea în natură a prejudiciului și repararea prin echivalent. Dacă repararea în natură a fost gândită pentru a restabili pe cât posibil echilibrul afectat prin producerea unei pagube, obligarea autorului la plata de despăgubiri prin echivalent nu este o „reparare” propriu-zisă, ci doar o înlocuire a pierderii suferite, o indemnizație a victimei, prin alocarea unei sume de bani echivalente prejudiciului suferit, o măsură care vine să înlocuiască practic repararea, care, în sens propriu, n-ar putea fi decât o restaurare, ceea ce în practică rareori se întâmplă.

Un argument[1, p.48-49] este că obiectul reparației propriu-zise îl constituie valorile afectate, și nu prejudiciul în sine, cel care, fiind o pierdere, un gol, nu poate fi susceptibil de reparație propriu-zisă. Tendința codurilor civile moderne este de a renunța la formula clasică de „reparare”, raportându-se la *compensarea în formă specifică*.

Analizând literatura de specialitate, regăsim mai multe definiții ale termenului de *reparare a prejudiciului*. Astfel, autorul A. Giurcău consideră că repararea prejudiciului cauzat este o metodă generală a răspunderii civile și are un conținut patrimonial, exprimându-se prin aceea că autorul faptei ilicite plătește bani sau transmite bunuri din patrimoniul său în patrimoniul celui prejudiciat.

Repararea prin echivalent este „o formă de reparare a prejudiciului..., care constă într-o sumă de bunuri cuprinzând despăgubirea echivalentă pagubei suferite”, definiție propusă de M. N. Costin și C. M. Costin[16, p.857].

Prof. L. Barac estimează că prejudiciul este o consecință negativă patrimonială, suferită de către o persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșite de către o altă persoană sau, într-o exprimare mai generală rezultatul produs în realitatea obiectivă prin săvârșirea de fapte ilicite, rezultat prin care se vătămă sau periclitizează valorile sociale ocrotite prin norma juridică[17, p.119]. O definiție asemănătoare după înțeles o propune cercetătorul autohton A. Bloșenco, analizând prejudiciul ca o consecință negativă cu caracter patrimonial sau nepatrimonial al faptei ilicite, apărute ca urmare a lezării drepturilor subiective patrimoniale și personal nepatrimoniale ale persoanei[18, p.49].

În doctrina rusă, o idee o prezintă autorul V.P. Gribanov[19, p.331], înțelegând prin daune un prejudiciu exprimat în formă bănească. Într-o altă definiție, autorul A.N. Guev susține că trebuie să fie recuperate prejudiciile care nemijlocit sunt provocate prin neexecutarea obligațiilor sau

delictelor[20, p.645].

Suntem întru totul de acord cu aparența că prejudiciul – condiție *sine qua non* a răspunderii patrimoniale – constituie expresia efectului patrimonial negativ cauzat de către o persoană, ca urmare a conduitei sale ilicite, diminuarea patrimoniului, fie sub aspectul micșorării activului sau sporirii pasivului[21, p.412].

Deci, prejudiciul patrimonial, poate fi definit, ca fiind consecința negativă cu caracter patrimonial a faptei ilicite, apărute în urma lezării drepturilor subiective patrimoniale ale persoanei[22, p.293-296]. Este consecința săvârșirii faptei ilicite ce constă într-o pierdere patrimonială, adică prejudiciul patrimonial are un conținut economic, putând fi evaluat pecuniar.

În funcție de mai multe criterii, deosebim în doctrină unele forme ale prejudiciului. După E. Cojocaru[23, p.48], se disting: *prejudiciul în formă de cheltuieli* - care pot fi foarte diverse: cheltuieli de judecată, cheltuieli de întreținere a sănătății, cheltuieli de reparație a bunurilor, cheltuieli de transport etc.; *prejudiciul efectiv* - care constituie distrugerea totală sau parțială a unui bun patrimonial ocrotit de lege; *prejudiciul patrimonial* - dauna care poate fi apreciată în valoare bănească. Aprecierea în bani poate fi făcută reieșind din costul bunului distrus sau din venitul pe care l-ar fi obținut proprietarul dacă bunul nu ar fi fost distrus. Când este prejudiciată sănătatea, valoarea acesteia este evaluată în mărimea salariului sau a veniturii persoanei, în funcție de gradul de pierdere a capacității de muncă; *beneficiul ratat* - poate apărea sub forma veniturii neobținute, a veniturii pe care l-ar fi obținut persoana dacă nu i-ar fi fost lezate drepturile sau dacă ar fi fost executate obligațiile.

Deși art.14 din CC al RM utilizează noțiunea de *venit ratat*, Codul nu-l definește ca noțiune. De asemenea, din cuprinsul art.610 din CC al RM reiese că recuperarea prejudiciului trebuie să fie totală, adică se recuperează prejudiciul propriu-zis ce rezultă din pierderile reale, dar și veniturile neobținute de acesta, care le-ar fi obținut dacă nu ar fi exercitate obligațiile. Autorii autohtoni, la acest capitol, consideră că CC al RM se referă la veniturile *neobținute*, categorie rămasă fără definiție și vreo explicație de metode sau procedee, argumentări despre calcularea lor[24, p.409].

Potrivit art.1786 din CC al RM, la determinarea recuperării prejudiciului se ia în considerație nu doar costul principal al lucrului sau al apartenențelor lui, dar și daunele cauzate indirect prin situația provocatoare de daune, precum și venitul ratat.

Atât în literatura de specialitate, cât și în practica judiciară noțiunea de *venit neobținut* și modalitățile de calculare a acestuia sunt probleme discutabile, în parte, din cauza prevederilor legislației.

Aprecierea *valorii venitului ratat*, în opinia noastră, se caracterizează prin două trăsături specifice. În primul rând, venitul ratat include în sine nu numai profitul neobținut, dar și viitorul profit; în al doilea rând, venitul este limitat prin neexecutarea obligațiilor de către debitor.

Cercetătorul M.I. Braghinschi vine cu propunerea ca această valoare să fie calculată în funcție de prețurile care se schimbă în raport cu inflația[25, p.69].

O părere identică o prezintă autoarea M. Dumitru[26, p.17-32]. Dar prețurile pot fi unele la momentul încheierii contractului și cu totul altele la momentul neexecutării și cauzării prejudiciului, ele putând pune creditorul într-o poziție chiar mai favorabilă la sfârșit (este cazul contractelor de creditare încheiate cu băncile, când a urmat schimbarea valorii banilor).

Pentru a evita astfel de situații, în legislația FR, de exemplu, s-au operat următoarele schimbări. Conform art. 393 pct. 3 din CC al FR[27], la calcularea prejudiciilor se iau în considerație prețurile de la locul executării obligației și în momentul rambursării obligației precontractuale. Dacă debitorul nu-și exercită obligația, atunci la aprecierea prejudiciului se ține cont de prețurile de la data înaintării pretenției. Iar, reieșind din unele circumstanțe, judecata poate ține cont de prețurile din ziua adoptării hotărârii.

Cu o atitudine anume vine autorul I. V. Tordia, care propune că, în cazul când persoanei păgubite i s-a produs un prejudiciu/prejudicii de mai multe tipuri, daunele fiecărei forme să fie calculate aparte(separat), iar suma primită să fie sumată[28, p.119].

În dreptul comun evaluarea se efectuează în raport cu prețul existent la momentul în care instanța pronunță hotărârea de stabilire a despăgubirilor. Aceasta are la bază principiul reparării integrale a prejudiciului[29, p.77].

Legiuitorul național nu are un răspuns unic privind evaluarea și calcularea prejudiciului. Din această cauză, litigiile de reparare a prejudiciilor durează uneori ani de zile, părțile nefiind satisfăcute de deciziile judiciare. În această situație ar fi binevenit ca legiuitorul să stabilească și să reglementeze anumite reguli de calcul aplicabile[22, p.293-296].

De asemenea, determinarea prejudiciului nu este influențată de

situația materială a persoanei păgubite ori a celei responsabile, ceea ce interesează fiind echivalentul pagubei suferite ce trebuie acoperită integral[30, p.46].

Unii autori apreciază că există anumite condiții care trebuie să fie respectate *vis-a-vis* de prejudiciul patrimonial, atunci când se angajează răspunderea patrimonială. Pentru a putea da naștere obligației de reparațiune, prejudiciul trebuie să aibă anumite însușiri: *să fie cert, să nu fi fost reparat încă, să fie direct, să fie personal, să fie material/patrimonial.*

- *Caracterul cert al prejudiciului.* Prejudiciul este sigur atunci când existența sa se poate constata cu certitudine și atunci când acesta se poate evalua. Cerința certitudinii este îndeplinită însă, chiar dacă prejudiciul nu este matematic determinat, fiind suficient ca acesta să fie determinabil[31, p.30]. Toate prejudiciile îndoielnice, eventuale sau nesusceptibile de evaluare la momentul în care acțiunea în despăgubiri este intentată, nu sunt prejudicii certe[32, p.149].

Prin *prejudiciu actual* se înțelege acela care s-a produs în totalitate până la data când se cere repararea lui.

Prejudiciile viitoare și sigure. După autorul A. Țiclea, pentru existența unui prejudiciu material – care constituie regula în domeniul răspunderii patrimoniale – este necesar ca acesta să reflecte cu certitudine în patrimoniul păgubitului, iar dovada certitudinii acestuia să se materializeze într-o sumă de bani „despăgubirea având caracterul unei daune compensatorii acordate pentru prejudiciul material cert și real nu și pentru paguba eventuală a cărei existență este condiționată de un fapt viitor și nesigur”[13, p.127-128]. Prejudiciile viitoare și eventuale, a căror producere în viitor este nesigură, sunt lipsite de caracterul cert[33, p.136]. Astfel de prejudicii nu sunt supuse reparării. De exemplu, în situația în care victima unei fapte ilicite a rămas cu o incapacitate de muncă permanentă, prejudiciul este cert, deși o bună parte din el se va produce în viitor. Despăgubirile acordate în astfel de situații trebuie să acopere nu numai prejudiciul actual, constând, de exemplu, în efectuarea unor cheltuieli pentru îngrijirea sănătății, dar și pe cel viitor, constând, de pildă, în diminuarea veniturilor. Chiar dacă acestea nu suferă nici o modificare, trebuie să se țină seama de diminuarea capacității de muncă inerente vătămării suferite, de sporirea nevoilor de viață ale celui vătămat și de efortul suplimentar depus de către acesta[32, p.149].

Suntem de părerea că trebuie să se acorde despăgubiri chiar și în cazul în care cel vătămat era un minor neîncadrat în muncă, de îndată ce

pierderea sau diminuarea capacității sale de muncă duce, cu certitudine, la constatarea că persoana respectivă nu va fi aptă să se încadreze în muncă la data când va împlini vârsta prevăzută de art. 46 din CM al RM.

În doctrina română se menționează despre *prejudiciul care constă în pierderea unei șanse*[34, p.243-256]. Este vorba despre pierderea unei șanse, de dispariția sigură a unei eventualități favorabile.

Concluzionând asupra acestei noi forme de prejudiciu în doctrină, este definită ca: *dispariția posibilității unui eveniment favorabil sau pierderea de către o persoană a posibilității de a realiza un câștig ori, după caz, de a evita o pagubă, ceea ce poate avea ca rezultat cauzarea unui prejudiciu pentru acea persoană*[35, p.23] *ori o categorie distinctă de prejudiciu reparabil prin angajarea răspunderii care privește acele consecințe negative cauzate în mod direct prin săvârșirea unei fapte ilicite care constau în ratarea posibilității reale și serioase privind producerea unui eveniment favorabil pentru viața victimei care i-ar fi putut aduce împliniri în viața personală sau în plan economic prin realizarea unor proiecte*[36, p.107].

- *Prejudiciul să fie direct.* Victima are dreptul la repararea doar a prejudiciului, nici mai mult, nici mai puțin. Este dat de raportul de cauzalitate între fapta ilicită și acel prejudiciu injust, care a cauzat victimei o pagubă. Acest caracter are în vedere un element obiectiv, adică raportul de cauzalitate și nu unul subiectiv.

S-a subliniat, justificat, că sintagma *prejudiciu direct* nu se confundă cu noțiunea de prejudiciu *cauzat în mod direct*, în sensul că sfera noțiunii de prejudiciu direct este mai largă, cuprinzând atât prejudiciul cauzat printr-o legătură cauzală directă, cât și prin una indirectă[37, p.418-419]. *Prejudiciul direct* este cel care se află în legătură cauzală directă și necesară cu fapta ilicită și care, în lipsa acestei cauze, nu s-ar fi produs[6, p.415].

- *Prejudiciul să nu fi fost reparat încă.* Dacă prejudiciul a fost deja reparat, răspunderea încetează[29 p.76]. Victima nu mai are dreptul de a obține din nou o reparație, deoarece s-ar îmbogăți fără justă cauză.

- *Prejudiciul să fie personal.* Dreptul de a pretinde repararea acestuia aparține numai persoanei care a suferit un prejudiciu injust. Desigur că același drept, de a cere repararea unui prejudiciu injust, îl va avea nu numai persoana privită individual (sau o altă persoană îndreptățită la despăgubire, fie că este succesoarea în drepturi a primei[32, p.172]), ci și grupul de persoane, colectivul de persoane care a suferit un prejudiciu injust, dar și victimele indirecte, persoanele care au fost prejudiciate prin rigoșeu.

- *Prejudiciul să fie material*, adică să atingă un interes patrimonial. Ele se pot prețui în bani. De aceea, asemenea prejudicii se mai numesc *patrimoniale* sau *pecuniare*[29, p.77].

Repararea prejudiciului „constă în repunerea celui păgubit în situația patrimonială anterioară păgubirii și reîntregirea patrimoniului acestuia...astfel încât elementele sale active să atingă valoarea pe care ar fi avut-o dacă fapta ilicită nu ar fi fost săvârșită”[16, p. 854]. În cazul în care părțile s-au înțeles cu privire la modalitățile reparării prejudiciului, instanța nu va mai putea fi sesizată printr-o acțiune, care să aibă ca obiect stabilirea cuantumului despăgubirilor și modalitatea de reparare a pagubei. În situația contrară, în care părțile nu s-au învoit cu privire la repararea prejudiciului, victima are la dispoziție o acțiune în justiție pentru despăgubiri. La baza soluționării unei astfel de acțiuni, stau următoarele principii:

- principiul reparării în natură a prejudiciului;
- principiul reparării integrale a prejudiciului cauzat.

Legislația civilă a Republicii Moldova reglementează aceste principii. Astfel, conform art. 607 și 608 din CC al RM, prejudiciul trebuie să fie reparat în natură (restituirea bunurilor însușite pe nedrept, înlocuirea bunului distrus cu altul de același fel, remedierea stricăciunilor sau defectiunilor cauzate unui lucru, distrugerea sau ridicarea lucrărilor făcute cu încălcarea unui drept al altuia[38, p.279]), adică prin reparare trebuie să se restabilească situația preexistentă. Doar în cazurile în care aceasta este imposibil, se permite recuperarea în bani a prejudiciului.

Prof. E. Cojocar consideră că repararea prejudiciului trebuie să se facă în natură. Prejudiciul trebuie să fie reparat, de regulă și cu prioritate, în natură. În cazul în care repararea în natură a prejudiciului nu este posibilă, se va face prin echivalent bănesc, adică prin obligarea celui răspunzător la plata unei sume de bani. Cuantumul reparației prin echivalent bănesc trebuie să fie stabilit în raport cu valoarea pagubei[23, p.126].

Reglementări similare reies din conținutul art. 1416 din CC al RM, intitulat „Modul de reparare a prejudiciului”, alin. (2) al căruia prevede că instanța de judecată, adoptând hotărârea cu privire la reparația prejudiciului, obligă autorul prejudiciului să pună la dispoziția victimei un bun de același gen și de aceeași calitate, să repare bunul pe care l-a deteriorat ori să compenseze integral prin echivalent bănesc prejudiciul cauzat. Astfel, din prima parte a articolului reiese obligația de reparare în natură a bunului prejudiciat.

Acest principiu a fost foarte bine reflectat în Decizia Colegiului civil

și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 2-50/2007 din 14.02.2007, potrivit căreia persoanele fizice și juridice cărora le-a fost cauzat prejudiciu prin acțiunile interzise de legea penală pot înainta o acțiune civilă privitor la despăgubire prin restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală. Dacă mărimea prejudiciului material a fost stabilită printr-o sentință penală irevocabilă, acest fapt nu mai necesită a fi constatat în instanța civilă, constituind autoritate de lucru judecat (art. 219 alin. (2) pct. 1) și 4) CPP al RM[39], art. 123 CPC al RM[40]).

Autorul A. Giurcău a dedus următoarea regulă: neadmiterea înlocuirii executării obligației printr-o compensație bănească, cel puțin atâta timp cât creditorul mai păstrează interesul față de executarea în natura specifică a obligației. În acest mod se vor apăra, în mare măsură, interesele creditorului, care adesea nu are altă posibilitate de a-și satisface necesitățile sale în mărfurile, lucrările sau serviciile de o anumită categorie, decât prin impunerea debitorului la executarea în natură. Respectarea acestui principiu este îndeosebi importantă în condițiile relațiilor de piață cu participarea agenților economici-monopoliști[41, p.103].

În ceea ce privește repararea integrală, în literatură se pune întrebarea: este un mit sau realitate? Cum repunerea victimei *in statu quo ante* este, de cele mai multe ori, imposibilă, prin forța împrejurărilor, nici repararea prejudiciului nu poate fi integrală, în adevăratul sens al cuvântului, dat fiind caracterul, de cele mai multe ori, ireversibil al prejudiciului suferit. Tot ce își poate propune dreptul este doar „restabilirea cât mai exact cu putință a echilibrului afectat de pagubă”, după o formulă mai rezonabilă[42, p.412].

În doctrină a fost exprimat și un punct de vedere contrar, potrivit căruia victima este „singura în drept să aleagă discreționar dacă reparația i se va plăti în natură sau în echivalent bănesc”[43, p.667]. Și aici opiniile aduc serioase rezerve în a recunoaște dreptul discreționar al victimei de a opta între cele două modalități de reparare, având în vedere soluțiile din dreptul comparat, deja evocate, care permit judecătorului să dispună compensarea prejudiciului doar prin echivalent, când executarea în natură se dovedește a fi excesiv de oneroasă pentru debitor, așa cum prevede Codul civil italian (art. 2058 alin. 2 din CC al Italiei)[44].

Art. 608 din CC al RM stipulează: „Dacă restabilirea situației în conformitate cu prevederile art.607 alin.(1) nu este posibilă sau este posibilă

doar cu cheltuieli disproporționate, creditorul este despăgubit în bani.”

În acest fel, legiuitorul a confirmat legislativ un principiu al dreptului civil, pe care se fundamentează sistemul de drept al Europei continentale, spre deosebire de sistemul de drept anglo-saxon, care admite, ca regulă generală, repararea prejudiciului prin compensarea bănească.

În concluzie, am putea spune că repararea prejudiciilor prin echivalent bănesc este o soluție rezonabilă pentru toate felurile de prejudicii, ceea ce presupune înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale actului sau faptului ilicit, fie ele patrimoniale sau nepatrimoniale.

Deoarece suntem într-o perioadă de instabilitate monetară, aplicarea acestor principii poate avea consecințe păgubitoare pentru unele dintre părți, în ceea ce privește obligațiile pecuniare. Din aceste considerente, propunem ca pentru respectarea principiului echității sociale legiuitorul să reglementeze expres o modalitate de indexare automată a prestațiilor periodice stabilite la recuperarea prejudiciului.

Bibliografia:

1. Neculaescu S. Deptul victimei la repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale. Privire critică. Drept comparat. În: Revista Universul Juridic. nr. 9, 2016, p. 44-61.
2. Neculaescu S. Prejudiciul constând în vătămarea unui interes în noul Cod civil român. În: Studii de drept românesc nr. 2, 2010, p.56-63.
3. Neculaescu S. Pierderea șansei – prejudiciu reparabil. În: Studii de drept românesc, nr. 4, 2009, p. 323-334.
4. Neculaescu S. ș.a. Instituții de drept civil. Curs selective pentru licență. Ed. a II-a. București: Univesul Juridic, 2013. 551 p.
5. Stătescu C., Bîrsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Ed. a IX-a –revăzută și adăugită., București: Hamangiu, 2008. 492 p.
6. Baieș S., Roșca M. Drept civil. Dreptul obligațiilor. Vol. III. Chișinău: Cartier Juridic, 2014. 534 p.
7. Brun Ph. Responsabilité civile extracontractuelle. Paris: Élitec, 2005. 546 p.
8. Cabrillac R. Droit des obligation. 10-e édition, Paris: Daloz, 2012. 420 p.
9. Guinot S. L’huissier de justice: Normes et valeurs. Ethique, deontologie, discipline et normes professionnelles. Editions Juridiques et Tehniques, Paris: 2004. 656 p.
10. Motică R. I., E. Lupan. Teoria generală a obligațiilor civile. București: Lumina Lex. 2008. 608 p.

11. Евтеев В. С. Возмещение убытков как вид ответственности в коммерческой деятельности. Юридический факультет. Москва: Зерцало-Москва, 2005. 184 с.
12. Brumă S. Caracteristica generală a temeiurilor răspunderii juridice civile. În: Revista națională de drept, nr. 6, 2005, p. 38-44.
13. Țiclea A. Răspunderea pentru daune în raporturile de muncă. Teorie și jurisprudență. București: Universul juridic, 2014. 504 p.
14. Vințanu G. Prejudiciul. Element al răspunderii civile în dreptul român și comparat. Rezumatul tezei de doctorat. 13 p.
[http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2012Ianuarie/Casemindra Gabriela](http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2012Ianuarie/CasemindraGabriela) (vizitat 01.10.2018).
15. Baieș S. ș.a. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol. II. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 528 p.
16. Costin M. N., Costin C.M. Dicționar de drept civil de la A la Z. Ed. a II-a. București: Hamangiu, 2007. 1008 p.
17. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: All Beck, 1997. 376 p.
18. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău: Arc, 2002. 320 p.
19. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Статут, 2000. 411 с.
20. Гуев А. Н. Постатейный комментарий к части первой гражданского кодекса РФ. Москва: Инфра-М, 2001. 773 с.
21. Țiclea A., Georgescu L. ș.a. Dreptul Public al Muncii. București: Ed. Wolter Kluwer 2009. 487 p.
22. Stahi T. Prejudiciul - condiție a răspunderii patrimoniale. În: În: Utilizarea eficientă a resurselor hidro-funciare în condițiile actuale – realizări și perspective. Materialele Simpozionului Internațional Științifico-Practic. Chișinău: UASM., 2016, p. 293-296.
23. Cojocari E. Drept civil. Răspunderea juridică civilă (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept). Chișinău: ULIM, 2002. 260 p.
24. Volcinschi V., Cojocar E. Dreptul economic. Chișinău: Business-Elita, 2006. 680 p.
25. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая. Москва: Статут, 2003. 847 с.
26. Dumitru M. Cumulul dobânzii legale cu alte tipuri de daune în materia obligațiilor bănești. În: Deptul, nr. 12, 2006, p. 17-32.
27. Гражданский кодекс Российской Федерации. 3 изд. Москва: НОРМА, 2003. <http://www.usla.ru/printver.php?obid=4220>(vizitat

- 01.010.2018).
28. Гордия И.В. Возмещение убытков как способ защиты нарушенных прав. În: Вестник Тюменского государственного университета, №3, 2012, с .116-121.
 29. Georgescu L. Răspunderea patrimonială a lucrătorilor – răspundere contractuală civilă. Drept intern și comparat. București: Universul Juridic. 2011. 277 p.
 30. Melnic V. Recuperarea prejudiciului în caz de răspundere civilă contractuală. Aspecte teoretice și practice. În: „Studia universitatis” Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, nr.8 (28), 2009, p. 41-49.
 31. Sîngeorzan D. E. Răspunderea contractuală în materie civilă și comercială, București: Hamangiu, 2009. 280 p.
 32. Mangu F. I. Răspunderea civilă. Constantele răspunderii civile. București: Universul Juridic, 2014. 359 p.
 33. Tarlapan A. Particularitățile exercitării dreptului de gaj și dreptul de ipotecă în cadrul procesului de insolvență. În: Lucrările Conferinței Legea insolvenței de la teorie la practică, Chișinău, 2014, 115 p.
 34. Mangu F. I., Motică R.I. Despre pierderea șansei – o nouă formă de prejudiciu reparabil în legislația autohtonă (sau despre art. 138 alin.(4) Cod Civil). În: In honorem Alexandru Bacaci, Ovidiu Ungureanu. Culegere de studii. București: Universul Juridic, 2012. 243-256 p.
 35. Pop L. Reglementările noului Cod Civil cu privire la repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale. În: Dreptul, nr. 6, 2010, p. 23-45.
 36. Boilă L. R. Răspunderea civilă delictuală. Prejudiciul cauzat prin pierderea șansei de a obține un avantaj în cadrul răspunderii civile delictuale. În: Dreptul, nr. 7, 2010, p. 99-128.
 37. Pop L., Popa I. F., Vidu S. I. Tratat elementar de drept civil. Obligațiile. București: Universul Juridic. 2012. 896 p.
 38. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p.
 39. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova,07.06.2003, nr. 104-110.
 40. Codul de Procedură Civilă a Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.

41. Giurcău A. Răspunderea materială - modalitate a răspunderii juridice (aspecte teoretico-practice). Teza de doctorat. Chișinău: ULIM, 2011. 198 p.
42. Malaurie Ph., Aynes L., Stoffel-Munck Ph. Drept civil. Obligațiile. (traducere în limba română de D. Dănișor, sub coordonarea lui M. Șcheaua). Ed. a III-a. Paris: Ed. Defrenois, 2007. 928 p.
43. Vasilescu P. Drept civil. Obligații, în reglementarea noului Cod civil. București: Hamangiu, 2012. 704 p.
44. Codul civil italian
www.avocatnet.ro/content/.../Codul-civil-italian.html(vizitat 03.10.2018).

AFIRMAREA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI ÎN CONTEXTUL SCHIMBĂRILOR DEMOCRATICE

**Carolina BUDURINA-GOREACII, lector universitar, doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative,
Departamentul Relații Internaționale,
Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative,
Departamentul Relații Internaționale**

***Abstract:** During the post-communist transition period, the formation of civil society institutions was a key clause for the transition to democracy. The civil society institutions have manifested themselves as an important partner in collective leadership, depending on specific development conditions, the population's civic culture and the degree of tolerance of the established power. This process has been long and difficult, being influenced in particular by three factors that have discouraged the potential of the associative sector: the disagreements between civil society, the private sector and the state; the lack of a morality of public life that makes possible and effective civic control of the political power, and also the exaggerated power of the public sector in relation to the private and associative sector.*

***Key words:** Republic of Moldova, transition, civil society institutions, local community, stage of rebirth, stage of formation, stage of consolidation, stage of transformation*

Introducere

În perioada de tranziție postcomunistă, constituirea și consolidarea instituțiilor societății civile a fost o clauză primordială pentru trecerea la democrație. În funcție de condițiile specifice de dezvoltare, de cultura civică a populației și de gradul de toleranță al puterii instituite, instituțiile societății civile s-au manifestat ca un partener important la conducerea colectivă. Iar acest proces a fost lung și dificil, fiind influențat în special de trei factori care au descurajat potențialul sectorului asociativ: clivajele ce existau între societatea civilă, sectorul privat și stat; lipsa unei moralități a vieții publice, care să facă posibil și eficient controlul civic al puterii politice, dar și puterea

exagerată a sectorului public în raport cu sectorul privat și sectorul asociativ¹.

Pentru a înțelege rolul instituțiilor societății civile în tranzițiile democratice din Estul Europei Centrale, care au fost, de asemenea, influențate de conducerea comuniștilor, vom trece în revistă experiența Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei, țări în care societatea civilă a fost forța motrice a democratizării în regiune. Astfel, activizarea societății civile s-a produs în anii '70 și '80 împotriva puterilor de stat represive și a fost definită în primul rând drept antiteza concepției totalitare a statului, ca instituție unică care deținea autoritate legitimă. Cu alte cuvinte, a fost definită în termeni a ceea ce nu a fost central, ci dispersat; nu organizată ierarhic, ci structurată pe orizontală; nu oficial, ci privat și voluntar. Au fost mai degrabă create niște grupuri mici, organizații, asociații, agenții și rețele care mențineau ordinea socială și care consolidau clasa muncitoare la nivel local². Momentul final al renașterii societății civile a fost marcat de apariția unor mișcări de masă de tipul: *Mișcarea KOR* sau *Solidaritatea* (Polonia); *Cercul Dunării*, *Dialogul* sau *Forumul Democrat* (Ungaria); *Carta 77* sau *Forumul Civic* (Cehoslovacia), care, chiar și pe o perioadă scurtă de timp, au elaborat o identitate colectivă unică cu idei inovative privind dezvoltarea politică, economică și socială a țării.

În **Polonia** procesul reconstituirii societății civile luat naștere la mijlocul anilor '70, odată cu dezvoltarea opoziției în spațiul public, iar *Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR)* a fost cel mai important actor social în crearea acestei opoziții. Mișcarea KOR a inspirat pe alți polonezi să formeze organizații și să conteste politicile statului. Până la sfârșitul anilor '70, proliferarea diverselor organizații și mișcări, dispersia lor geografică, participarea crescândă a societății la activitățile lor și difuzarea largă a presei subterane au eliberat spațiul public din Polonia. Opoziția a dezvoltat, de asemenea, capacități de exercitare a presiunii asupra statului-partid pentru a-l obliga să schimbe anumite politici inacceptabile. Această evoluție a marcat începutul procesului de reducere a autonomiei statului față de interesele societății. Deși aceste evoluții au reprezentat repere importante pentru eliberarea societății civile în țară, statul-partid polonez încă nu

¹ Bernhard M. Civil Society after the First Transition. *Communist and Post-Communist Studies*. Vol. 29. No. 3, 1996. p. 310–314.

² Armstrong D., Bello V., Gilson J., Spini D. *Civil Society and International Governance (The Role of Non-State Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks)*. New York: Routledge, 2011. p. 4-5.

recunoscuse de jure opoziția și dreptul acestora de a exista sau limitele spațiului public.

La începutul anilor '80 a avut loc o dezvoltare nouă fără precedent. Opoziția poloneză a eliberat spațiul public, iar acest lucru a rămas singurul caz neechivoc până în prezent în Estul Europei Centrale, unde o opoziție a creat un spațiu public extins la scară națională. Tot atunci apare Mișcarea *Solidaritate*, care a fost capabilă să forțeze regimul statului-partid să recunoască principiul organizării autonome și limitele spațiului public. De altfel, *Solidaritatea* și alte mișcări independente au reușit să conteste alegerile libere organizate în mod parțial, iar acest fapt a relansat societatea civilă. Mai mult, prin faptul că a permis neașteptat forțelor din cadrul societății civile să conteste o serie de locuri în parlament, statul-partid a instituit mecanisme instituționale pentru ca societatea civilă să-și articuleze interesele și chiar să conteste puterea statului. Prin victoria decisivă a alegerilor și forțarea formării unui guvern de coaliție condus de *Solidaritate*, au fost adoptate reforme privind reconstituirea societății civile și restabilirea democrației parlamentare.

Astfel, în Polonia observăm o relație unică între reconstituirea societății civile și democratizare. Creșterea mișcării de opoziție din anii '70, perioada de existență juridică a *Solidarității* în anii 1980-1981 nu doar au reușit să creeze spațiul public, dar și a oferit garanțiile juridice necesare unei societăți civile. Actorii societății civile au diminuat radical autonomia statului față de societate printr-un program de democratizare care a făcut ca exercitarea puterii de stat să depindă direct de sprijinul forțelor sociale din cadrul societății civile.

În **Ungaria**, opoziția nu s-a dezvoltat în aceeași măsură ca în Polonia și a rămas incapabilă să instituționalizeze în mod oficial principiul organizării autonome sau limitele spațiului public. Reconstituirea societății civile maghiare a demarat numai după ce autoritățile partidului au întreprins acțiuni profilactice pentru a evita evenimentele care au avut loc în Polonia. Statul-partid din Ungaria nu s-a prăbușit, pe măsură ce societatea civilă s-a eliberat. Apariția la începutul anilor '70 a unor mișcări ecologice independente, cum ar fi *Cercul Dunării* și mișcările de pace, precum *Dialogul* care au organizat mai multe proteste și demonstrații publice privind pacea și drepturile omului au constituit începutul schimbării.

Totuși, Ungaria se diferă considerabil de Polonia prin faptul că aripa de reformă a partidului a jucat un rol esențial în promovarea reconstituirii societății civile. Comuniștii polonezi au fost forțați să se conformeze

cerințelor mișcărilor bine organizate într-un spațiu public deja eliberat, în timp ce comuniștii maghiari au intervenit pentru a preveni o astfel de dezvoltare.

În același timp, economia Ungariei stagnase, iar nivelul de trai se deteriorase. Reforma politică a apărut astfel ca o condiție prealabilă pentru soluționarea dificultăților economice. Având în vedere deteriorarea economiei, a fost creat *Forumul Democrat* din Ungaria în septembrie 1987, fiind reprezentat de un nou tip de opoziție, care cuprindea populiști și naționaliști maghiari tradiționali din afara Budapestei. Forumul a pus accent pe autonomia locală și economică, astfel pledând pentru crearea cooperativelor, firmelor mici, consiliilor muncitorești etc. În acest moment, reformatorii partidelor din Ungaria au folosit, de asemenea, politica gorbaciovistă în scopul de a avansa mai multe reforme radicale, inclusiv restabilirea democrației parlamentare. De vreme ce opoziția maghiară era încă foarte limitată, reformatorii au început să încurajeze dezvoltarea acesteia, astfel încât să aibă un partener credibil în procesul de reformare. Partidul a acționat astfel ca un catalizator în reconstrucția societății civile.

La sfârșitul anului 1987, regimul politic a început discuții informale cu organizațiile oficiale de masă, cu opoziția stabilită cu privire la procesele reformelor. Curând, după aceea, grupurile independente au format partide și alte asociații pentru a deveni partenerul statului în procesul de democratizare a țării. În toamna anului 1988, partidele istorice, cum ar fi cel social-democrat s-au reconstituit. Această secvență de evenimente a inițiat un proces în care statul-partid s-a retras tactic din pozițiile sale de control fără a limita dezvoltarea concurenților politici.

În **Cehoslovacia** societatea a pornit pe calea sa indigenă de dezvoltare organizațională privind reconstituirea societății civile. La sfârșitul anilor '70 a fost creată *Carta 77* și *Comitetul pentru apărarea celor judecați pe nedrept* care au organizat rezistență asupra statului-partid. *Carta 77* însă a fost supusă unei represii excepțional de puternice, ceea ce a izolat-o efectiv de populație în general. Astfel, dezvoltarea unui spațiu public neoficial și a unei dezvoltări instituționale alternative în Cehoslovacia au rămas în urmă față de Ungaria și Polonia. *Comitetul pentru apărarea a celor judecați pe nedrept* a fost instituit pentru a apăra *Cartiștii* arestați și hărțuiți de aparatul de securitate.

La sfârșitul anilor '80 simțul fricii și represiiunile din Cehoslovacia au început să scadă. Astfel, demonstrațiile publice au început să fie mai dese și au cuprins un număr mai mare de participanți. În cadrul demonstrației din

17 noiembrie 1989 mai mulți studenți au fost răniți de către poliție, iar populația din or. Praga și alte localități au început să se manifeste împotriva regimului. În acest sens, un grup extremist de opoziționiști ideologici s-au organizat, respectiv, într-un *Forum Civic*. Discuțiile inițiate cu premierul L. Adamec nu s-au finisat cu unele concesii acceptabile pentru *Forum*, acesta fiind obligat să demisioneze în cadrul unei greve generale. Opoziția a reușit să-l convingă pe succesorul L. Adamec, M. Calfa să includă politicieni de opoziție, pregătind calea pentru alegeri libere. Slăbiciunea relativă a opoziției cehoslovace și spațiul public limitat au însemnat că schimbarea democratică a fost afectată numai când opoziția a organizat demonstrații de masă spontane, neorganizate, dar și concesii din partea statului-partid. Astfel, societatea civilă din Cehoslovacia a fost reconstituită numai după ce spațiile publice au fost sculptate de o insurgență populară spontană pe care opoziția a reușit să o mobilizeze împotriva statului-partid³.

Din cele remarcate mai sus, observăm că fiecare dintre aceste exemple reprezintă un model național unic al reconstituirii societății civile. Totuși, experiența Poloniei, Ungariei și Cehoslovaciei din Estul Europei Centrale nu indică o concluzie universală cu privire la rolul jucat de societatea civilă în procesul de democratizare. Cazul polonez arată că aceasta poate fi forța motrice a democratizării, pe când exemplele din Ungaria și Cehoslovacia arată contrariul. Singura concluzie definitivă care poate fi trasă este că democratizarea cu succes a regimurilor de tip sovietic a inclus reconstituirea unei societăți civile ca mijloc de limitare a autonomiei statale și ca bază pentru un nou sistem de reprezentare a intereselor.

Ceea ce a fost diferit în RSSM este că dacă în cele trei state a existat o rezistență instituționalizată față de regimurile comuniste, atunci în RSSM se resimțea trăirea naționalismului romantic specific sec. XIX. De asemenea, dacă în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia mișcările independente au organizat structuri paralele la toate nivelele sociale, au creat embrionul puterii alternative, înlocuind regimul comunist și au contribuit într-o oarecare măsură la apariția viitorilor germeni ai societății civile⁴, atunci în

³ Bernhard M. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. În: Political Science Quarterly. Vol. 108. No. 2. Summer, 1993. p. 314-325. [on-line]
<http://links.jstor.org/sici?sici=0032-3195%28199322%29108%3A2%3C307%3ACSADTI%3E2.0.CO%3B2-O> (vizitat 20.05.2017).

⁴ Frunțașu P., Varzari P. Societatea civilă și statul: modele de interacțiune. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 81.

RSSM putem vorbi doar de acțiuni limitate și individuale, cu un caracter efemer, or gradul de monopolizare a vieții sociale era mai mare în URSS. Această situație a fost cauzată parțial de faptul că în perioada sovietică sectorul asociativ era reprezentat în mare parte doar de sindicate, asociații profesionale și ecologice, iar apariția și activitatea lor era strict controlată de către stat.

Referindu-ne la constituirea societății civile în Republica Moldova, este necesar să amintim că la fel ca și alte state în tranziție, Moldova a moștenit o societate cu un sector asociativ completamente distrus, o societate fără mecanisme sociale neguvernamentale, fără experiență în autodezvoltare și autoorganizare⁵. Totodată, în timp ce în țările dezvoltate se producea redescoperirea societății civile, în Republica Moldova se impunea abia descoperirea ei. Deosebirea acestora consta în modalitățile particulare de conștientizare și de valorizare a societății civile⁶, de trecutul totalitar, dar și de drumul parcurs de țările est-europene⁷. Edificarea societății civile moldovenești a fost determinată și de contextul istoric, precum și de ambianța internațională înconjurătoare care a contribuit la promovarea și consolidarea principiilor democratice în toate sferile societății. Prezentând modelul hexagonal de constituire a societății civile pe filierele: politică, economică, juridică, instituțională, etică (culturală) și cea comunicațională, cercetătorul C. Marin a încercat să demonstreze modificarea substanței moștenite de la vechiul regim, adică substituirea dominației totalitare a statului-partid prin organizarea democratică a vieții sociale⁸ și implementarea valorilor proprii democrației liberale orientate asupra omului-cetățean.

Savantul V. Anikin consideră că construirea cu succes a statului democratic moldovenesc a depins în mare măsură de nivelul de afirmare,

⁵ Costachi G., Diaconu M. ONG-urile – factor de democratizare a statului. În: «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы». [Международная научно-практическая конференция (2011; Комрат)]. Комрат: Ins. pentru Democrație, 2011. p. 63.

⁶ Marin C. Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova). În: Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective. [Materialele conferinței științifice profesoral-studențești consacrate aniversării 10 ani de la proclamarea independenței țării și 5 ani de la fondarea FRISPA, Chișinău, 1 iunie 2001]. Chișinău: USM, 2001. p. 100.

⁷ Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială. Chișinău: Epigraf, 2002. p. 9

⁸ Marin C. Valorizarea societății civile – deziderat al integrării europene. În: Moldova între est și vest: identitatea națională și orientarea europeană. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 114.

dezvoltare și consolidare a societății civile care fusese mai puțin analizat de către cercetătorii autohtoni⁹. În acest context, autorul evidențiază că la edificarea societății civile moldovenești au stat la bază în special factorii de ordin social și economic. Cu privire la *factorul social*, dumnealui remarcă că au avut loc următoarele stadii în etapa distructivă a societății în transformare: starea premergătoare a structurii sociale, dezintegrarea socială, disocierea socială, entropia socială, formarea clasei de mijloc și transformarea structurii sociale. Iar *la nivel economic* au început să fie create întreprinderi și alte organizații economice, care au fost dirijate de asociațiile obștești. Atribute ale acestei sfere au constituit dezvoltarea relațiilor de proprietate și a relațiilor libere de piață¹⁰.

Pe de altă parte, referindu-se la geneza societății civile, cercetătorul B. Țârdea prezintă o periodizare succintă, luând ca reper etapa defensivă (1953-1985), embrionară (1985-1989), mobilizațională (1989-1991), instituțională (1991-1997) și cea de consolidare a societății civile (fără date)¹¹. De altfel, o parte din aspectele reflectate de către autor se regăsesc succint și în articolul nostru, dat fiind faptul că constituirea instituțiilor societății civile moldovenești începe odată cu apariția unor mișcări de eliberare națională, iar dezvoltarea și consolidarea sectorului asociativ a cunoscut un progres continuu de atunci. Vom avea ca reper perioada anilor 1988-prezent, deoarece credem că anume această evoluție caracterizează formarea sectorului asociativ, ca fiind unul independent, autonom și liber în desfășurarea acțiunilor de dezvoltare a țării la nivel local, regional și național:

- Etapa renașterii (1988-1990)
- Etapa constituirii (1991-1996)
- Etapa consolidării (1997-2008)
- Etapa transformării (2009-prezent)

Etapa renașterii (1988-1990). Spre deosebire de țările baltice, evenimentele democratice în RSSM se produceau într-un ritm mult mai lent.

⁹ Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы: (Политологический аспект). Chișinău: Paragon, 2001. стр. 23-30.

¹⁰ Anikin V. Procesul devenirii societății civile în Republica Moldova în perioada postsovietică: (general și particular). Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe politice. Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept. Chișinău, 2003. p. 24-25.

¹¹ Țârdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 119.

Această etapă se caracterizează printr-un șir de confruntări directe dintre societatea civilă și statul autoritar, amplificarea grevelor și a protestelor, precum și formarea pluripartidismului. Astfel, mobilizarea societății civile a fost cel mai important mijloc care să scoată la iveală abuzurile conducerii statului. Fenomenul respectiv s-a realizat prin deșteptarea conștiinței naționale și a emancipării sociale, fapt datorat apariției unor noi grupuri cu cerințe sociale radicale.

O importanță deosebită în trezirea conștiinței naționale a moldovenilor a avut-o crearea la 15 ianuarie 1988 a Cenaclului literar și social-politic „Alexei Mateevici”, care a avut scopul de a reafirma valorile spirituale românești¹². Importanța organizației a constat în faptul că a deschis filiale raionale, făcând posibilă alăturarea maselor populare la activitățile sale. Astfel au fost organizate întâlniri și mitinguri prin care se țineau discursuri aprinse și se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat și de partid.

La 3 iunie 1988 a fost format grupul de inițiativă „Mișcarea Democratică pentru susținerea Restructurării”, a cărui obiective de bază au fost renașterea național-culturală a tuturor etniilor din RSSM și folosirea limbii materne ca limbă de stat. Cristalizarea curentului conservator în PCM a contribuit rapid la radicalizarea Mișcării Democratice. Ca rezultat, apariția Mișcării Democratice a creat o împărțire a societății în două tabere: una care susținea transformările democratice și alta care se pronunța pentru păstrarea status-quo-ului (PCM). De fapt, atât adunările *Cenaclului*, cât și cele ale *Mișcării* se organizau în fiecare duminică și au devenit treptat mari adunări populare, cu participarea a zeci de mii de oameni. De asemenea, în perioada anilor 1988-1989, la Palatul Național, la Casa Scriitorilor, la Teatrul de Vară, în casele de cultură se desfășurau diverse întâlniri ale scriitorilor cu cititorii, care se transformau, deseori, în mitinguri și demonstrații de protest. În cadrul *Adunării Generale* de la 27 mai 1988, scriitorii basarabeni au adresat un Apel către Conferința a XIX-a unională de Partid, care a generat o hărțuială directă din partea PCM și a constituit primul act de asemenea nivel pe tot spațiul URSS. Totuși, aceste acțiuni nu erau orientate contra sistemului sovietic în general, ci împotriva unor persoane dezgustătoare din

¹² Țirdea B. Afirmarea societății civile în contextul teoriei modernizării (Cazul Republicii Moldova). În: Studia universitatis. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova (Seria Științe Sociale). Nr.1 (11). Chișinău: CEP USM, 2008. p. 217.

cadrul PCM, căci nucleul sistemului politic era PCUS, nu PCM¹³.

Prezența pluripartidismului este, de asemenea, perceput ca un criteriu esențial al maturității societății civile. În RSSM procesul de formare a partidelor a decurs foarte dificil. El a început odată cu *Congresul de instituire a Frontului Popular* de la 20 mai 1989, la care au participat delegați din mai multe localități ale țării. Apariția Frontului Popular a fost condiționată și de refuzul PCM de a accepta cerințele naționale ale intelectualității moldovenești. La *Frontul Popular* au aderat *Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării*, Cenaclul „Alexei Mateevici”, Societatea istoricilor, Mișcarea Ecologistă „Acțiunea Verde”, săptămânalul „Literatura și Arta”, publicația „Glasul” etc. Ulterior, *Frontul Popular* a devenit cea mai importantă putere politică din Moldova, prin programul său și numărul de aderenți, care constituia aproape un milion la număr la mijlocul lui 1989¹⁴.

Sub presiunea acțiunilor întreprinse de către Frontul Popular, dar și a evenimentelor politice ce aveau loc în Europa Centrală și de Est, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a semnat la 25 august 1989 Decretul cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor în RSSM. În baza acestui document, la 26 octombrie 1989 a fost adoptată o Hotărâre a Guvernului, în urma căreia au fost înregistrate primele patru formațiuni de alternativă ale PCM: *Frontul Popular din Moldova*, *Mișcarea Populară „Gagauz Halcî”*, „Interfrontul” și Asociația Social-Cultural Bulgară „Vozrojdenie”. Chiar dacă *Interfrontul* și *Gagauz Halcî* reprezentau componente importante ale societății civile la începutul anilor '90, totuși politologul B. Țirdea consideră că ele reflectau un singur element al acesteia-pluralismul. De asemenea, structurile respective păreau a fi antireformiste, pro-sovietice, deci, pro-totalitare. În acest sens, autorul opinia că aceste formațiuni politice nu puteau fi atașate ca actori ai societății civile¹⁵. Pe de altă parte, apariția *Frontului Popular* a fost interpretată ca o expresie instituționalizată de mișcare antitotalitară, acțiune colectivă autonomă, independentă de stat și orientată chiar contra acestuia. Iar păstrarea retoricii naționaliste, pledarea pentru adoptarea legilor cu privire la

¹³ Juc V. Viața politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Nr. 4. Chișinău, 2001. p. 26.

¹⁴ Ciobanu Ș. Basarabia. Populația, istoria, cultura. Chișinău: Știința, 1992. p. 145.

¹⁵ Țirdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 130.

alfabetul latin și declararea limbii române ca limbă de stat, au constituit principalele obiective ale fracțiunii. În atingerea acestor deziderate, la 27 august 1989 a avut loc *Marea Adunare Națională*, la care au participat circa un milion de cetățeni și în cadrul căreia a fost citită Declarația „Despre suveranitatea statală și dreptul nostru la viitor”. În acest document a fost stipulat și posibilitatea ieșirii RSSM din cadrul URSS.

Crearea la 8 iulie 1989 a Mișcării „Interfront”, care a decis să apere „limba moldovenească”, „conștiința națională moldovenească” și „importanța limbii ruse” a însemnat polarizarea societății, dar și divizarea acesteia ulterior pe principii național-lingvistice. Astfel, în RSSM s-au produs două forme de polarizare: prima - între grupurile etnice sau naționale și a doua - între mișcările democratice și naționale.

Desfășurarea primelor alegeri parlamentare care au avut loc pe principii noi, democratice în primăvara anului 1990¹⁶ au prezentat victorie de partea reprezentanților societății civile prezenți pe listele *Frontului Popular*. Acest fapt a fost urmat de adoptarea legii din 23 august 1991 care a anulat existența PCM și proclamarea independenței la 27 august 1991.

Etapa constituirii (1991-1996). Constituirea instituțiilor societății civile începe doar după proclamarea independenței. Totuși, Republica Moldova, la fel ca și alte state în tranziție, a moștenit un sector asociativ foarte slab dezvoltat, în care existau doar sindicate și unele asociații sau uniuni, multe dintre ele fiind ale oamenilor de creație (Uniunea Jurnaliștilor, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor etc)¹⁷. De aceea, a fost necesară crearea unor asociații obștești care să fie bazate pe libera asociere a cetățenilor, iar acest fapt nu era atât de simplu, deoarece existau un șir de probleme caracteristice oricărui început, precum: politizarea prea accentuată, scăderea bruscă a nivelului de trai al populației, destrămarea potențialului tehnico-științific, acestea fiind rezultatul direct al ruperii relațiilor economice dintre diverse ramuri industriale și regiuni, al distrugerii spațiului economic¹⁸. Era necesar, de asemenea, ca să fie identificate și aplicate mecanisme de deblocare a stării sociale, deoarece procesul de

¹⁶ Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Academia de Științe a Moldovei. Institutul Integrare Europeană și Științe Politice. Chișinău: „Sirius” SRL, 2011. p. 30

¹⁷ Mîndru V. Dezvoltarea societății civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective. Chișinău: „Print-Caro”, 2010. p. 26.

¹⁸ Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Situația social-politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chișinău: USM, 1996. p. 24.

dezvoltare a solicitat mobilizarea resurselor intelectuale și înlăturarea barierelor care împiedicau conlucrarea eficientă între diferite structuri sociale, grupuri, organizații guvernamentale și neguvernamentale¹⁹.

Totodată trebuiau să fie elaborate unele acte normativ-juridice cu privire la perfecționarea ONG-urilor²⁰. Astfel, chiar dacă a fost semnat Decretul cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești a cetățenilor RSSM (1989) și a fost adoptată Legea cu privire la partidele politice și alte organizații politice (1991), totuși acestea erau foarte slabe pentru a face față competiției reale. De asemenea, multiplele instituții științifice și de expertiză propuneau, deseori doar proiecte și concepții fragmentare²¹. La aceasta se mai adăuga și neaprecierea corespunzătoare din partea statului a potențialului instituțiilor societății civile cu privire la contribuția lor la soluționarea problemelor social-economice ale țării. Totodată ele erau considerate de către cetățeni și autorități ca ceva suplimentar și secundar statului sau sectorului de afaceri. În același timp, ISC-urile rămăneau a fi încă total dependente de sursele financiare externe, care erau folosite în desfășurarea activităților, iar mecanismele de finanțare interne ale țării nu au erau create sau erau imperfecte. Evidențiem însă că în această perioadă s-a format deja o cultură a societății civile, a implicării tinerilor în acțiuni de voluntariat și a actului de donație, iar acest fapt a marcat considerabil dezvoltarea sectorului asociativ.

Anii 1993-1996 au fost caracterizați de mai multe provocări, dar și de schimbări la nivel social, economic și politic cu impact semnificativ în procesul de dezvoltare a instituțiilor societății civile. Astfel, chiar dacă componenta politică (instituțiile de bază ale statului) și economică existau în societatea noastră, atunci cea a societății civile abia începuse să se formeze²². Una dintre problemele fundamentale la acel moment îl constituia lipsa canalelor eficiente prin care să se realizeze aspirațiile oamenilor și incapacitatea instituțiilor de a oferi cetățenilor nivelul de trai de bază.

¹⁹ Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chișinău 4-6 noiembrie 1997). Chișinău: ARC, 1998. p. 14-15.

²⁰ Sandu I., Colațchi A. Societatea civilă a Republicii Moldova în devenire. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chișinău: USM, 2002. p. 97.

²¹ Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Situația social-politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chișinău: USM, 1996. p. 32.

²² Budurina-Goreacii C. Afirmarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești (1991-2013). În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (31). Chișinău: “Elan Poligraf” SRL, 2014. p. 76.

Legăturile dintre partidele politice și populație erau slabe, astfel încât acestea nu erau în stare să acționeze în calitate de canale pentru aspirațiile populare²³. Situația respectivă a creat un spațiu pentru societatea civilă, iar primii piloni de transformare socială la nivel național au fost stabiliți anume în această perioadă. Limitarea treptată a finanțărilor din resursele externe, sporirea exigenței donatorilor, schimbarea permanentă a situației social-politice au determinat ca ISC-urile să devină mai active în societate. Totodată, din momentul adoptării Legii cu privire la Asociațiile Obștești în 1996²⁴ organizațiile au început să dezvolte mecanisme de monitorizare și de consolidare a propriilor canale de elaborare a politicilor publice, participând, de asemenea, la procesul de luare a deciziilor prin dialog cu autoritățile statului. Această colaborare însă a fost caracterizată și de un șir de probleme. ISC-urile nu aveau calitatea de partener al autorităților, iar rolul lor era încă prea puțin semnificativ de a influența deciziile politice, economice și/sau de interes public. De aceea, acțiunile desfășurate de către sectorul asociativ erau puțin vizibile și cunoscute de către cetățeni.

Etapa consolidării (1997-2008). Aceasta a fost cea mai dificilă și responsabilă etapă pentru instituțiile societății civile și a început odată cu Primul Forum Național al ONG-urilor din Republica Moldova, organizat de către Centrul CONTACT în anul 1997. În cadrul Forumului, zeci de reprezentanți ai instituțiilor societății civile din întreaga țară au participat la analiza, discutarea și formularea recomandărilor legate de probleme importante cu care se confrunta țara, în general și societatea civilă, în particular²⁵. În această perioadă Republica Moldova reușise deja să devină un stat funcțional, în ciuda existenței mai multor probleme de ordin intern și extern. Totuși, ritmul lent al reformelor economice și conflictul transnistrean încă nerezolvat au influențat negativ starea democrației. În plus, venirea la putere a Partidului Comuniștilor în 2001 a anunțat un șir de așteptări din partea cetățenilor. Printre cele mai importante sarcini propuse pentru această fază de tranziție au fost: integrarea în structurile europene și internaționale, în spațiul lor economic și informațional; dezvoltarea economică și restructurarea socială, bazată pe constituirea unor comunicări sociale de tip

²³ Juc V. Viața politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Nr. 4. Chișinău, 2001. p. 28.

²⁴ Lege cu privire la Asociațiile Obștești nr. 837 din 17.05.1996 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 153-156 din 02.10.2007).

²⁵ Țugui E. Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării. Chișinău: Biblioteca IDIS „Viitorul”, 2013. p. 16-19.

nou la toate nivelele și pe întreg teritoriul țării etc. Aplicarea acestor obiective și trecerea spre o organizare socială democratică necesita educarea populației și formarea unui nou nivel de comunicare socială în interior și exterior, în special la nivelul sectorului asociativ. Astfel, în această perioadă Republica Moldova a cunoscut progrese care s-au realizat prin creșterea continuă a numărului de organizații necomerciale, dar și prin adoptarea legislației relevante (Legea cu privire la Fundații (1999)²⁶, Legea Sindicatelor (2000)²⁷, Codul Civil (2002)²⁸.

La începutul anului 2002 majoritatea ISC-urilor nu manifestau durabilitate fără sprijin financiar extern, fiind dependente de susținerea politică și ajutorul străin. Totuși, autoritățile publice nu au restrâns activitatea lor și chiar erau deschise spre colaborare. Prin urmare, guvernul a dispus încurajarea și susținerea creării instituțiilor societății civile pro-guvernamentale. Aceste organizații nu au insuflat însă încredere în societate. Pe de altă parte, existența organizațiilor (in)formale „paralele” sugera o atitudine neprietenoasă din partea guvernului. În 2004, guvernul a fost foarte receptiv la recomandările ISC-urilor cu privire la căile de soluționare a conflictului transnistrean și integrarea europeană a țării. În așteptarea alegerilor parlamentare din 2005 din Republica Moldova a fost creată Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte cu scopul de a susține un proces electoral democratic, iar legislativul a fost prima instituție de stat care a și inițiat procesul de interacțiune cu societatea civilă. În acest context, la sfârșitul anului 2005 a fost adoptată *Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societate civilă*²⁹ care prevedea crearea oportunităților de implicare directă a sectorului asociativ în perfecționarea cadrului legislativ, principalul beneficiar al căror să fie interesul public. Astfel, ISC-urile au obținut un rol consultativ în dezvoltarea și finalizarea proiectelor de legi. Iar aplicarea în continuare a acestui mecanism a avut contribuții pozitive pentru ambele părți, care se exprimă prin intensificarea gradului de socializare în cadrul procesului de luare a deciziilor și prin creșterea participării la

²⁶ Lege cu privire la Fundații nr. 581-XIV din 30.07.99 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 118-119 din 28.10.1999).

²⁷ Legea Sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000).

²⁸ Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 (Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002).

²⁹ Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă nr. 373 din 29.12.2005 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 5-8 din 13.01.2006).

procesul politicilor publice, contribuind astfel la promovarea democrației participative în Republica Moldova.

Pe data de 16 noiembrie 2006 a fost adoptată Hotărîrea Parlamentului privind modul de executare a Hotărîrii Parlamentului pentru aprobarea Concepției. Documentul a inclus atribuțiile și obligațiile organelor de lucru ale Parlamentului care se făceau direct responsabile de procesul de cooperare cu societatea civilă. Ulterior, pe pagina oficială a Legislativului au început să fie plasate unele proiecte de acte legislative în format electronic care urmau să fie expuse pentru consultare publică. În același context, Parlamentul a adoptat Legea pentru completarea Legii privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, care prevedea obligativitatea plasării în regim de acces liber pe Internet a actelor legislative și normative oficiale³⁰. La fel și Guvernul țării a început să admită, prin asistarea la ședințe, reprezentanți ai sindicatelor, patronatelor, businessului în procesul de examinare a unor decizii.

În această perioadă au avut loc și o serie de evenimente care s-au axat pe consolidarea procesului de cooperare dintre autoritățile publice și societatea civilă, fiind adoptate în acest sens mai multe mecanisme de cooperare conform principiilor și practicilor europene. Acest fapt s-a datorat în special ca urmare a semnării în anul 2005 a Planului de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană. Astfel, documentul oferea sprijin pentru dezvoltarea societății civile prin efectuarea următorilor pași: modificarea legii privind întrunirile în conformitate cu cerințele CEDO și facilitarea sprijinului dezvoltării societății civile, a consolidării dialogului și cooperării. În raportul privind aplicarea planului, pregătit în anul 2007 de către Guvern, în compartimentul „Eforturile de asigurare a egalității de șanse pentru femei și bărbați în societate și viața economică bazată pe nediscriminare” au fost incluse ca fiind realizate adoptarea Legii privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați³¹ și Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie³², prin care s-a lucrat în parteneriat cu ISC-urile moldovenești. În compartimentul „Facilitarea și susținerea dezvoltării

³⁰ Lege pentru completarea Legii nr. 173-XIII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale nr. 55 din 10.03.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-62 din 14.04.2006).

³¹ Lege cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 09.02.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24.03.2006).

³² Lege cu privire la Prevenirea și Combaterea Violenței în Familie nr. 45 din 01.03.2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008).

societății civile”, s-a menționat că cooperarea dintre societatea civilă și autoritățile publice a fost consolidată, iar acest dialog s-a materializat prin desfășurarea mai multor activități în parteneriat la inițiativa instituțiilor societății civile. De asemenea, cu privire la aplicarea acestui plan, reprezentanții sectorului nonprofit au exprimat că deși au existat mai multe dificultăți, Parlamentul și MAEIE al Republicii Moldova au reușit să avanseze în colaborare cu societatea civilă. Totuși, modul în care s-a realizat cooperarea a evidențiat capacitatea încă foarte slabă a instituțiilor statale de a fi eficiente în procesul de cooperare³³.

La nivel practic însă în anii 2006-2007 instituțiile societății civile se mobilizau foarte lent și erau absente la unele evenimente importante în țară. Rețelele de ONG-uri nu erau încă bine coagulate în țară, iar legătura dintre organizațiile din mediul rural și cele din capitală era foarte slabă. De asemenea, societatea civilă moldovenească nu era în stare să influențeze deciziile guvernamentale, rapoartele lor fiind deseori ignorate de oficialități. Instituțiile societății civile puteau doar să semnaleze abuzurile comise, însă erau prea slabe să producă schimbări la nivelul mecanismului actului decizional, fiind auzite, dar nu și ascultate. Acțiunile publice (ex: advocacy, lobby, campanii de informare etc.) erau în număr foarte mic, astfel încât însăși inițiativele unor donatori de a susține anumite campanii erau ignorate de sectorul asociativ moldovenesc. Acest fapt a demonstrat lipsa maturității ISC-urilor, dar și dezinteresul față de susținerea unui proces democratic transparent și activ. Starea respectivă era transmisă cetățenilor, care deveniseră dezorientați la acțiunile privind dezvoltarea Republicii Moldova. Totodată, instituțiile societății civile la acea perioadă au fost caracterizate de lipsa unui consens asupra unor valori și idei comune, acțiunile civice fiind percepute ca acțiuni politice și nu neapărat ca acțiuni cetățenești. Spiritul civic și dezacordul vizavi de deciziile guvernamentale au fost marcate prin proteste publice organizate de Asociația Micului Business, Asociația Hyde Park etc. În același timp, mai multe organizații neguvernamentale s-au ciocnit de refuzul autorităților statale de a permite organizarea manifestațiilor publice (cazul Centrului Național al Romilor căruia i s-a refuzat să organizeze un protest pentru promovarea drepturilor romilor în

³³ Boțan I. (Coord.) Planul de Acțiuni UE – Moldova: doi pași înainte, un pas înapoi. În: Guvernare și democrație. Revistă semestrială de analiză și sinteză. Nr.1. Ediția I. Chișinău, 2008. p. 30.

locurile publice mai vizibile³⁴).

Pe de altă parte, unii experți afirmă că deja la sfr. anului 2007 capacitățile instituțiilor societății civile începuse să fie mai apreciate, în special, la elaborarea politicilor în domeniul social și la soluționarea problemelor sociale. Acest fapt s-a datorat unei cunoașteri mai bune a necesităților beneficiarilor săi, a posibilităților de a reacționa prompt la diverse evenimente, dar și a oportunităților de a identifica resurse umane și/sau financiare suplimentare (munca voluntarilor, donații, cotizații, granturi etc)³⁵.

Etapa transformării (2009-prezent). Etapa respectivă se caracterizează prin instabilitate politică, urmată de schimbări frecvente de guvern și crize politice. Aceste situații au dus la înrăutățirea sistemului social și economic al țării, iar nivelul de trai al populației s-a înrăutățit brusc. În același timp, instituțiile societății civile au continuat să monitorizeze activitatea autorităților publice, iar în contextul dezvoltării comunității locale au fost desfășurate mai multe acțiuni de mobilizare a cetățenilor. Totuși, nivelul de încredere al oamenilor în sectorul asociativ rămâne a fi foarte modest.

Organizarea alegerilor parlamentare din 2009 a dus la mobilizarea instituțiilor societății civile, în special a celor care activau în domeniul monitorizării procesului de desfășurare a alegerilor parlamentare. Astfel, un șir de ONG-uri s-au implicat activ în descoperirea fraudelor comise în cadrul alegerilor și au prezentat cazuri de încălcare ale drepturilor omului la nivel internațional, fapt ce au servit drept punte de expertiză pentru partidele de guvernare orientate spre integrarea europeană³⁶. Din partea autorităților statale însă sectorul neguvernamental a avut un tratament ostil, multe dintre organizații confruntându-se ulterior cu atacuri verbale, cerințe bruște privind prezentarea rapoartelor financiare a activităților desfășurate etc. Cu toate acestea, instituțiile societății civile au reacționat la nemulțumirea cetățenilor privind rezultatele alegerilor parlamentare și au propus acțiuni imediate, dar și de lungă durată, cum ar fi înființarea unei comisii de anchetă

³⁴ Marandici I., Lazur D., Guzun I., Caprar N., ș.a. 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2007. Chișinău: Bons Offices, 2007. p. 11.

³⁵ Roșca N., Gribincea L., Efrim O., Ceauș S. Studiu de analiză a cadrului legislativ privind organizațiile necomerciale din Republica Moldova. UNDP. Chișinău. 2007. p. 33.

³⁶ Vițu L. Nations in Transit. Moldova. p. 369-372. [on-line]

<http://www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf> (vizitat 09.09.2015).

internațională, implicarea mediatorilor UE și adoptarea unei reforme cuprinzătoare a sectorului de securitate. Încrederea publicului în societatea civilă a crescut constant în această perioadă ca urmare a activismului sectorului neguvernamental în alegeri - de la 28% în martie 2009 la 34% în luna noiembrie a aceluiași an. Sindicatele au devenit mai active odată cu schimbarea puterii. Totuși, instituțiile societății civile continuau să simtă un deficit de finanțare din partea donatorilor interni și externi, dar și scutiri de impozit din partea statului.

Pe de altă parte, autoritățile publice înțelegeau că fără susținerea ISC-urilor și asigurarea unui climat favorabil pentru libera exprimare a opiniei a cetățenilor va fi mai complicat să obțină încredere și suport din partea actorilor statali internaționali. În acest sens, au fost inițiate mecanisme de cooperare mai intensive cu reprezentanții sectorului neguvernamental prin participări în cadrul ședințelor ministerelor pe un anumit domeniu, conferințe, dar și prin implicarea locală și soluționarea unor probleme de interes comun³⁷.

Parcursul european al Republicii Moldova, deși într-o evoluție ciclică și stabilirea unui cadru național privind ODM, a solicitat în continuare susținerea partenerilor externi de dezvoltare, în special consolidarea sectorului neguvernamental în Republica Moldova. S-au dezvoltat „think thank-uri” a căror opinie și experiență a devenit importantă și apreciată peste hotare. Au fost create organizații profesioniste de apărare și promovare a drepturilor omului sau a persoanelor dezavantajate și a crescut calitatea serviciilor sociale prestate de către organizațiile neguvernamentale. În anul 2008 a fost adoptat Codul de Etică al ONG-urilor, iar multe asociații și-au dezvoltat în acest sens reguli interne de comportament.

Un rol important în transformarea instituțiilor societății civile l-a prezentat și crearea *Consiliului Național al ONG-urilor din Republica Moldova (2009)* care și-a propus să monitorizeze adoptarea și implementarea proiectelor de lege cu impact în domeniul ONG; să faciliteze colaborarea dintre societatea civilă și autoritățile publice; să sporească gradul de transparență și vizibilitate a sectorului neguvernamental³⁸. *Mai mult, în cadrul Rezoluțiilor Forumurilor din Ediția a V-a (2008-2010), Ediția a VI-a (2011-2013) și Ediția a VII-a (2014-2016) reprezentanții instituțiilor*

³⁷ Mîndru V. Dezvoltarea societății civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective. Chișinău: „Print-Caro”, 2010. p. 26-27.

³⁸ Consiliul Național al ONG-urilor din Republica Moldova. Prezentare generală. [on-line] <http://www.consiliulong.md/prezentarea-general/> (vizitat 28.12.2013).

societății civile, dar și ai autorităților publice au reușit să pună în discuție subiecte, legate de perspectivele și provocările societății civile în domenii, precum: procesul de dezvoltare a societății civile; procesul de transparență decizională; durabilitatea financiară și imaginea instituțiilor societății civile în societate; antreprenoriat social; promovarea voluntariatului și a spiritului civic etc. O atenție deosebită a fost trasată pe marginea aspectelor ce țin de *implementarea SDSC pentru perioada 2009-2011, și respectiv 2012-2015.*

Schimbarea guvernării în anul 2009 și dinamizarea relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în cadrul Parteneriatului Estic au adus modificări și în relația statului cu societatea civilă. Astfel, Guvernul Republicii Moldova, care implementează o serie de reforme coordonate cu Comisia Europeană, a instituționalizat relațiile cu societatea civilă prin crearea *Consiliului Național pentru Participare (CNP)* în februarie 2010³⁹. Consiliul acționează în calitate de organism consultativ independent și servește drept o platformă permanentă de dialog și consultare între autoritățile publice, societatea civilă și sectorul privat. Importanța funcționării CNP se datorează prin faptul că din momentul creării sale a fost stabilit un dialog mai bun cu persoanele responsabile de comunicare cu societatea civilă și transparența decizională din cadrul Ministerelor⁴⁰. De asemenea, s-a reușit participarea societății civile în procesul decizional cu accent pe subiectele de dezvoltare strategică⁴¹. În cadrul celor cinci grupuri de lucru instituționalizate (Justiție și drepturile omului; Economie, finanțe și mediu antreprenorial; Securitate și politica externă; Social, sănătate și educație; Mediu și dezvoltare durabilă) a fost creată o mai bună interacțiune între organizațiile membre și alte instituții ale societății civile. CNP a demonstrat și o mai multă insistență în relația cu donatorii pe dimensiunea asistenței tehnice, pentru a asigura o mai mare transparență a dialogului între donatori și guvern. A fost monitorizat modul în care sunt luate în considerație propunerile instituțiilor societății civile și s-a extins aria de monitorizare a parcursului proiectelor de decizii și pe dimensiunea

³⁹ Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Consiliului Național pentru Participare nr. 11 din 19.01.2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8-10 din 22.01.2010).

⁴⁰ Evaluarea activității Consiliului Național pentru Participare prin prisma Strategiei de activitate a CNP pentru 2010-2012. În: Anexa 2 la raportul de activitate a Consiliului Național pentru Participare. p. 2. [on-line] <http://cnp.md/en/activities/item/download/742> (vizitat 20.12.2013).

⁴¹ Prezentarea generală a CNP. Consiliul Național pentru Participare. [on-line] <http://cnp.md/ro/despre-cnp/prezentarea-generală> (vizitat 15.01.2015).

parlamentară. De asemenea, au fost înregistrate o serie de acțiuni menite să asigure procesul de guvernare participativă, cum ar fi: dezbateri publice și reacții la deciziile guvernamentale; observații cu privire la proiecte de legi, hotărâri de guvern, strategii; monitorizarea conformității cu procesul de transparență a procesului decizional etc.

În luna martie 2014 CNP și-a încheiat mandatul, iar după doi ani de inactivitate, începând cu 2017 instituția a redevenit funcțională, ca urmare a unei serii de consultări publice care au avut loc pe parcursul anului 2016. Chiar dacă în Raportul final privind implementarea SDSC 2012-2015 s-a recomandat restructurarea și redenumirea CNP în CNPM (Consiliul Național de Participare și Monitorizare) cu scopul de a monitoriza politicile publice prin intermediul unor acțiuni de advocacy⁴², totuși nu s-a ținut cont de aceasta. Prin urmare, printre atribuțiile actuale ale CNP se numără doar consultarea societății civile și a sectorului privat în elaborarea politicilor publice⁴³.

În anii 2015-2016 în ciuda schimbărilor frecvente ale guvernelor, autoritățile au dispus, totuși, organizarea în continuare a activităților ce țin de consolidarea dialogului cu reprezentanții instituțiilor societății civile. Printre cele mai relevante evenimente s-au remarcat: Seminarul „Realizarea funcțională a relațiilor între Parlament și societatea civilă din Moldova” (04.04.2016)⁴⁴; Conferința Națională „Consolidarea dialogului între Guvern și societatea civilă din Republica Moldova” (26.04.2017)⁴⁵, Conferința Internațională „Transparența în procesul decizional: practici și perspective” (27-28.06.2017)⁴⁶. În cadrul ultimei Conferințe anuale de Cooperare dintre Parlament și societate civilă (04-05.07.2016) s-a decis crearea unui grup de

⁴² Caraseni G. Raportul de evaluare finală a implementării SDSC (2012-2015). Chișinău, 2016. p. 35 [on-line] <http://fhi360.md/docs/Raport%20de%20evaluare%20SDSC%202012-2015%20prefinal%20draft%20Ro.pdf> (vizitat 28.09.2016).

⁴³ USAID. Indexul Sustenabilității organizațiilor societății civile 2016- Republica Moldova. August, 2017. p. 7.

⁴⁴ Mesaj de salut adresat participantilor la seminarul „Realizarea functionala a relatiilor dintre Parlament si societatea civila din Moldova”, 4 aprilie 2006. [on-line] <http://old.parlament.md/news/04.04.2006/> (vizitat 19.10.2015).

⁴⁵ Buletin european. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. Nr. 14. Aprilie, 2006. p. 2. [on-line] http://www.polonia.mfa.md/img/buletine/Buletin_European_14.pdf (vizitat 19.10.2015).

⁴⁶ Discurs al Presedintelui Parlamentului Marian Lupu, rostit in cadrul conferintei Transparenta in procesul decizional: practici si perspective, 27 iunie 2006. [on-line] <http://old.parlament.md/news/27.06.2006/> (vizitat 19.10.2015).

lucru format din reprezentanți ai Parlamentului, Guvernului și societății civile pentru a identifica soluții de îmbunătățire a Legii privind transparența în procesul decizional și alte acte normative care reglementează cooperarea dintre societatea civilă și instituțiile statului. La nivel local, au fost create cinci consilii de participare pe lângă primăriile din cinci localități din UTA Găgăuzia, care au ca scop implicarea cetățenilor din comunitate în procesul de luare a deciziilor⁴⁷.

Dacă e să descriem gradul de deschidere al autorităților publice în Republica Moldova privind elaborarea politicilor participative, putem menționa că ministerele au început să ofere mai multe publicații și consultări on-line la diferite proiecte de legi (www.particip.gov.md) sau să organizeze întruniri consultative, audieri publice, dezbateri cu participarea reprezentanților instituțiilor societății civile. Iar Cancelaria de Stat, Ministerele de resort, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Biroul Național Statistică și AAPC reprezintă principalele autorități de stat care sunt responsabile de oferirea acestor servicii.

În mai 2016 a fost lansată Platforma Societății Civile UE-Moldova. Aceasta este formată din nouă membri din ambele părți: reprezentanți ai Comitetului Economic și Social European și ai rețelelor europene ale societății civile, pe de o parte, și instituții ale societății civile din Republica Moldova, pe de alta. Scopul Platformei este să asigure monitorizarea implementării de către autorități a angajamentelor asumate în baza Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană⁴⁸.

Din cele expuse mai sus observăm că astăzi instituțiile societății civile încearcă să se implice tot mai activ în soluționarea unor probleme majore la nivel local, regional și național și demonstrează capacități organizatorice bune de a dialoga eficient și a oferi expertiză autorităților publice în edificarea unui stat de drept veritabil.

Concluzie

Instituțiile societății civile moldovenești au evoluat spectaculos

⁴⁷ USAID. Indexul Sustenabilității organizațiilor societății civile 2016- Republica Moldova. August, 2017. p. 7.

⁴⁸ Platforma Societății Civile UE – Moldova încurajează Guvernul Republicii Moldova să promoveze capacitățile societății civile și să consolideze dialogul civic. Publicat pe 16.05.2016. [on-line] <http://sindicat.md/platforma-societatii-civile-ue-moldova-incurajeaza-guvernul-republicii-moldova-sa-promoveze-capacitatile-societatii-civile-si-sa-consolideze-dialogul-civic/> (vizitat 12.08.2017).

începând cu anul 1988, datorită reformelor sociale, economice și politice implementate atât de către reprezentanții statului, cât și de către sectorul neguvernamental. Din acel moment dezvoltarea instituțiilor societății civile este în curs de desfășurare. Totodată, se apreciază efortul lor de a acționa independent, în interesul cetățenilor și cu scopul de a contribui la procesul de democratizare a țării. Totuși, problemele cu care se confruntă acestea rămân aceleași, iar dialogul, pe alocuri defectuos și formal cu reprezentanții autorităților APL/APC, obstacolele întâmpinate în procesul desfășurării unor acțiuni publice, precum și situația economică și politică precară, toate au avut și continuă să aibă un impact direct asupra dezvoltării instituțiilor societății civile moldovenești în contextul schimbărilor democratice.

Bibliografie:

1. Anikin V. Procesul devenirii societății civile în Republica Moldova în perioada postsovietică: (general și particular). Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe politice. Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept. Chișinău, 2003. p. 24-25.
2. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Academia de Științe a Moldovei. Institutul Integrare Europeană și Științe Politice. Chișinău: „Sirius” SRL, 2011. p. 30
3. Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы: (Политологический аспект). Chișinău: Paragon, 2001. стр. 23-30.
4. Armstrong D., Bello V., Gilson J., Spini D. Civil Society and International Governance (The Role of Non-State Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks). New York: Routledge, 2011. p. 4-5.
5. Bernhard M. Civil Society after the First Transition. Communist and Post-Communist Studies. Vol. 29. No. 3, 1996. p. 310–314.
6. Bernhard M. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. În: Political Science Quarterly. Vol. 108. No. 2. Summer, 1993. p. 314-325. [on-line] <http://links.jstor.org/sici?sici=0032-3195%28199322%29108%3A2%3C307%3ACSADTI%3E2.0.CO%3B2-O> (vizitat 20.05.2017).
7. Boțan I. (Coord.) Planul de Acțiuni UE – Moldova: doi pași înainte, un pas înapoi. În: Guvernare și democrație. Revistă semestrială de analiză și sinteză. Nr.1. Ediția I. Chișinău, 2008. p. 30.
8. Budurina-Goreacii C. Afirmarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești (1991-2013). În: Revista Moldovenească de Drept

- Internațional și Relații Internaționale. Nr. 1 (31). Chișinău: “Elan Poligraf” SRL, 2014. p. 76.
9. Buletin european. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. Nr. 14. Aprilie, 2006. p. 2. [on-line]
http://www.polonia.mfa.md/img/buletine/Buletin_European_14.pdf
(vizitat 19.10.2015).
 10. Caraseni G. Raportul de evaluare finală a implementării SDSC (2012-2015). Chișinău, 2016. p. 35 [on-line]
<http://fhi360.md/docs/Raport%20de%20evaluare%20SDSC%202012-2015%20prefinal%20draft%20Ro.pdf> (vizitat 28.09.2016).
 11. Ciobanu Ș. Basarabia. Populația, istoria, cultura. Chișinău: Știința, 1992. p. 145.
 12. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 (Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002).
 13. Consiliul Național al ONG-ilor din Republica Moldova. Prezentare generală. [on-line] <http://www.consiliulong.md/prezentarea-general/>
(vizitat 28.12.2013).
 14. Costachi G., Diaconu M. ONG-urile – factor de democratizare a statului. În: «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы». [Международная научно-практическая конференция (2011; Комрат)]. Комрат: Ins. pentru Democrație, 2011. p. 63.
 15. Discurs al Președintelui Parlamentului Marian Lupu, rostit în cadrul conferinței Transparența în procesul decizional: practici și perspective, 27 iunie 2006. [on-line] <http://old.parlament.md/news/27.06.2006/>
(vizitat 19.10.2015).
 16. Evaluarea activității Consiliului Național pentru Participare prin prisma Strategiei de activitate a CNP pentru 2010-2012. În: Anexa 2 la raportul de activitate a Consiliului Național pentru Participare. p. 2. [on-line] <http://cnp.md/en/activities/item/download/742> (vizitat 20.12.2013).
 17. Frunțașu P., Varzari P. Societatea civilă și statul: modele de interacțiune. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 81.
 18. Hotărârea Guvernului cu privire la crearea Consiliului Național pentru Participare nr. 11 din 19.01.2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8-10 din 22.01.2010).
 19. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă nr. 373 din 29.12.2005

- (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 5-8 din 13.01.2006).
20. Juc V. Viața politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Nr. 4. Chișinău, 2001. p. 26.
 21. Lege cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 09.02.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24.03.2006).
 22. Lege cu privire la Asociațiile Obștești nr. 837 din 17.05.1996 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 153-156 din 02.10.2007).
 23. Lege cu privire la Fundații nr. 581-XIV din 30.07.99 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 118-119 din 28.10.1999).
 24. Lege cu privire la Prevenirea și Combaterea Violenței în Familie nr. 45 din 01.03.2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008).
 25. Lege pentru completarea Legii nr. 173-XIII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale nr. 55 din 10.03.2006 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-62 din 14.04.2006).
 26. Legea Sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000).
 27. Marandici I., Lazur D., Guzun I., Caprar N., ș.a. 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2007. Chișinău: Bons Offices, 2007. p. 11.
 28. Marin C. Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova). În: Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective. [Materialele conferinței științifice profesoral-studențești consacrate aniversării 10 ani de la proclamarea independenței țării și 5 ani de la fondarea FRIȘPA, Chișinău, 1 iunie 2001]. Chișinău: USM, 2001. p. 100.
 29. Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială. Chișinău: Epigraf, 2002. p. 9
 30. Marin C. Valorizarea societății civile – deziderat al integrării europene. În: Moldova între est și vest: identitatea națională și orientarea europeană. Chișinău: CAPTES, 2001. p. 114.
 31. Mesaj de salut adresat participanților la seminarul „Realizarea funcționala a relațiilor dintre Parlament și societatea civilă din Moldova”, 4 aprilie 2006. [on-line]
<http://old.parlament.md/news/04.04.2006/> (vizitat 19.10.2015).
 32. Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Situația social-

- politică în Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. Chișinău: USM, 1996. p. 24.
33. Mîndru V. Dezvoltarea societății civile în Republica Moldova: probleme sociale. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective. Chișinău: „Print-Caro”, 2010. p. 26.
34. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chișinău 4-6 noiembrie 1997). Chișinău: ARC, 1998. p. 14-15.
35. Platforma Societății Civile UE – Moldova încurajează Guvernul Republicii Moldova să promoveze capacitățile societății civile și să consolideze dialogul civic. Publicat pe 16.05.2016. [on-line] <http://sindicate.md/platforma-societatii-civile-ue-moldova-incurajeaza-guvernul-republicii-moldova-sa-promoveze-capacitatile-societatii-civile-si-sa-consolideze-dialogul-civic/> (vizitat 12.08.2017).
36. Prezentarea generală a CNP. Consiliul Național pentru Participare. [on-line] <http://cnp.md/ro/despre-cnp/prezentarea-generală> (vizitat 15.01.2015).
37. Roșca N., Gribincea L., Efrim O., Ceauș S. Studiu de analiză a cadrului legislativ privind organizațiile necomerciale din Republica Moldova. UNDP. Chișinău. 2007. p. 33.
38. Sandu I., Colațchi A. Societatea civilă a Republicii Moldova în devenire. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chișinău: USM, 2002. p. 97.
39. Țirdea B. Afirmarea societății civile în contextul teoriei modernizării (Cazul Republicii Moldova). În: Studia universitatis. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova (Seria Științe Sociale). Nr.1 (11). Chișinău: CEP USM, 2008. p. 217.
40. Țirdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova: modelul discontinuu. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 4 (XXXIX). Chișinău: USM, 2007. p. 119.
41. Țugui E. Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării. Chișinău: Biblioteca IDIS „Viitorul”, 2013. p. 16-19.
42. USAID. Indexul Sustenabilității organizațiilor societății civile 2016-Republica Moldova. August, 2017. p. 7.
43. Vițu L. Nations in Transit. Moldova. p. 369-372. [on-line] <http://www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf> (vizitat 09.09.2015).

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A CONSILIULUI LOCAL ÎN LITIGIILE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Natalia SAITARLÎ, conf. univ. inter., dr.,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din m. Cahul

Abstract: *The legal status of the local elected person from local government, which is well defined, provides these public authorities efficient governance.*

Purpose of the present article is to study the literature and the normative acts concerning the one of the elements of the legal status of the local councilor from the local council, namely the legal liability of these persons.

Keywords: local public authorities, local council, local councilor, legal liability

În literatura de specialitate se menționează că aleșilor locali, ca reprezentanți ai puterii, ar trebui să le fie stabilite și aplicate măsuri clare de răspundere pentru neexecutarea sau executarea defectuoasă a competențelor. Desigur, aceștia pot fi trași la răspundere juridică numai conform actelor juridice concrete și în temeiul unei hotărâri definitive a instanței de judecată prin care să fie demonstrată vinovăția alesului local în săvârșirea unor fapte ilicite [1, p. 52].

În doctrina juridică deja s-a consolidat opinia potrivit căreia formele răspunderii juridice a aleșilor locali sunt: administrativ-disciplinară, administrativ-patrimonială, contravențională și penală [2, p. 261, p. 268; 3, p. 215; 127, p. 245]. Astfel, formele de răspundere juridică, la care poate fi tras alesul local, conform doctrinei actuale, sunt următoarele: *răspunderea administrativ-disciplinară*, care constă în aplicarea sancțiunilor prevăzute de Regulamentul de funcționare a consiliului local respectiv; *răspunderea administrativ-patrimonială*, consacrată în Legea contenciosului administrativ; *răspunderea contravențională*, prevăzută de Codul Contravențional și *răspunderea penală*, prevăzută de Codul Penal [3, p. 215, 245].

Din analiza prevederilor normative putem constata că legislația Republicii Moldova din acest domeniu reglementează numai unele din forme ale răspunderii juridice sus-menționate. Astfel, Legea privind administrația publică locală nr. 436/2006, conține, în art. 83 doar unele prevederi foarte generale ce vizează răspunderea juridică a aleșilor locali.

Spre exemplu: „*Fiecare consilier poartă răspundere juridică, conform legislației în vigoare, pentru propria activitate desfășurată în exercitarea mandatului*” (alin. (2) art. 23), sau: „*Primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor, consilierii, secretarii și personalul primăriilor și aparatelor președinților raioanelor poartă răspundere juridică în conformitate cu legislația în vigoare pentru faptele ilegale comise în exercițiul funcțiunii*” [4].

O formulare mai concretă a răspunderii juridice o regăsim în Legea nr. 199 din 16.07.2010, care prevede următoarele: *demnitarul public, în caz de încălcări comise în exercițiul mandatului este tras la răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii* (alin. (2) art. 23) [5]. După cum observăm, deși legiuitorul concretizează formele răspunderii juridice, totuși, nu consacră și răspunderea administrativă sub forma contenciosului administrativ. Aceasta, în opinia noastră, este una dintre cele mai importante forme de răspundere a autorităților publice de orice nivel, menite să asigure legalitatea actului de guvernare, deoarece cum se menționează în literatura de specialitate, este necesar de a apăra cetățenii de greșelile administrației, de injustiție, iar în unele cazuri – de deciziile samavolnice ale administrației [6, p. 55].

Prin urmare, considerăm că legiuitorul trebuie să se inspire din elaborările științifice în activitatea sa de creație legislativă. Spre exemplu, ar fi oportună concretizarea fiecărei forme de răspundere a consilierilor locali, primarilor, viceprimarilor, președinților și a vicepreședinților de raioane în felul următor: *în cazul abaterilor disciplinare, consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere administrativ-disciplinară, în baza regulamentului intern al consiliului respectiv; în cazul vătămării drepturilor persoanei printr-un act administrativ sau prin refuzul de a soluționa o cerere, consilierul local, primarul, președintele raionului va fi tras la răspundere administrativ-patrimonială, în baza Legii contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000; în cazul săvârșirii contravenției consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere contravențională, potrivit prevederilor Codului contravențional nr. 218/2008; în cazul săvârșirii infracțiunii, consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere penală, conform Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002.*

Pornind de la această clasificare, în continuare vom supune analizei

uneia dintre aceste forme de răspundere juridică raportată la consilierii locali (consiliul local) – răspunderea administrativ-patrimonială.

Fiind faptul că, autoritățile administrației publice sunt investite cu dreptul de a emite acte administrative, acestea cad sub incidența Legii contenciosului administrativ atunci când aduc vătămare drepturilor persoanei. Astfel, prin Legea nr. 793/2000, se traduce în viață dreptul fundamental stipulat în art. 53 alin. (1) din Constituție. Potrivit acestuia: *„persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică printr-un act administrativ, sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”* [7].

Cu alte cuvinte, oricărei persoane, i se oferă un instrument eficace împotriva unui abuz al autorităților administrative, creându-se mijloace de restabilire a legalității încălcate, de repunere în drepturi a celor vătămăți prin actele administrative ilegale, de sancționare a celor care folosesc abuziv competența pe care o au în legătură cu emiterea actelor administrative [8, p. 233].

Regret doar că, problema care rămâne nesoluționată până la acest moment ține de funcționalitatea acestei instituții juridice. De exemplu, în primul rând, lipsa unor instanțe specializate de contencios administrativ face imposibilă funcționarea justiției administrative în țara noastră [9, p. 120], care implică o pregătire specială a judecătorului ce urmează să verifice legalitatea unei decizii luate de administrație, pentru a constata dacă s-a depășit sau nu puterea discreționară și dacă prin aceasta a fost urmărit un interes general [10, p. 252]. De dorit, cel puțin, să avem judecători specializați strict într-un anumit domeniu, inclusiv în domeniul contenciosului administrativ.

În al doilea rând, autoritățile publice, inclusiv cele locale, nu utilizează posibilitatea de a soluționa litigiile de contencios administrativ pe cale amiabilă, pe care Legea nr. 793/2000 o oferă prin procedura prealabilă. Dat fiind faptul că cererile prealabile rămân nesatisfăcute, foarte rar se soluționează litigiul de contencios administrativ pe cale amiabilă și, tot mai des, apare necesitatea examinării acțiunii în instanța de judecată.

În al treilea rând, în privința răspunderii administrativ-patrimoniale a consilierilor locali (consiliul local), legiuitorul a stabilit în art. 23 alin. (1) din Legea nr. 436/2006 următoarele: *„Consilierii răspund solidar pentru activitatea consiliului local și pentru deciziile acestuia pe care le-au votat”*. Răspunderea solidară se aplică în cazul necesității unor despăgubiri. Această

prevedere a existat în toate legile-cadru consacrate APL adoptate din 1991 până acum, dar, practic, nu s-a aplicat niciodată. Cauza se află în ineficiența instituției contenciosului administrativ, dar și în lipsa unor reglementări procedurale proprii acestei instituții. Spre exemplu, nu este prevăzut expres cine inițiază procedura în regres împotriva consilierilor care au votat decizia, după ce persoana vătămată este despăgubită din bugetul autorității publice, în urma unei decizii judecătorești definitive.

Sanctiunea în cazul răspunderii administrativ-patrimoniale, în opinia noastră, nu constă numai în restabilire a persoanei în dreptul lezat prin anularea actului administrativ vătămător și repararea prejudiciului cauzat, ci și în obligarea rezolvării cererii referitoare la un drept prevăzut de lege care se aplică autorității publice emitente, sau executarea hotărârii judecătorești definitive de către autoritatea publică emitentă, sau obligarea anume a emitentului de act ilicit să-i restituie persoanei vătămate prejudiciul cauzat, în conformitate.

Aceste sancțiuni au drept scop ordonarea și disciplinarea personalului din administrația publică. În opinia unor autori, necesitatea aplicării sancțiunii față de persoana juridică vinovată constă nu doar în sancționarea ei pentru vină, dar se efectuează și cu scopul de a asigura exercitarea impecabilă a obligațiilor proprii [11, p. 346].

Din analiza rezultatelor controlului efectuat, în ultimii ani, de oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat, constatăm că, cele mai frecvente încălcări ale autorităților administrației publice locale vizează următoarele domenii: funciar; transmiterea în proprietate; modul de administrare; eliberarea de autorizații; administrarea finanțelor publice locale și a bugetelor locale; depășirea atribuțiilor stabilite de lege etc. [12, p. 33]. În opinia noastră, acestea aduc un prejudiciu enorm comunității locale, iar, în consecință, nimeni nu este tras la răspundere. După cum afirmă unii autori, atâta timp cât statul stabilește o răspundere amplă numai pentru nerespectarea normelor de drept din partea cetățenilor, iar referitor la răspunderea celor ce făuresc și a celor ce execută legea este destul de sofisticată, nu putem afirma că suntem în prezența statului de drept [13, p. 264]. De asemenea, atâta timp cât legea nu alătură drepturilor și obligațiilor rezultate din raportul de funcție sancțiunea în caz de nerespectare a lor, abuzul de putere în activitatea acestor autorități va continua să se mențină [14, p. 332].

În concluzie, legiuitorul trebuie să adopte modificări și completări la legislația în vigoare care să asigure funcționalitatea instituției contenciosului administrativ și aplicabilitatea răspunderii administrativ-patrimoniale asupra

tuturor funcționarilor statului (aleși sau numiți în funcție), care se fac vinovați de emiterea actelor administrative prin care se lezează drepturile legitime ale persoanei. Aceasta este posibil, considerăm, prin reglementarea directă în Legea nr. 768-XIV din 02.02.2000 a obligației pentru consilierul local din consiliul local de reparare a pagubei ce i-a fost cauzată persoanei vătămate în emiterea actului administrativ ilicit.

Bibliografie:

1. Furdui V. Ghidul juridic al alesului local. Chișinău: TISH, 2004. 240 p.
2. Iorgovan A. Drept administrativ. București: Actami, 1994. 387 p.
3. Guțuleac V. Drept administrativ. Chișinău: S. n. (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2013. 600 p.
4. Legea Republicii Moldova cu privire la administrația publică locală. Nr. 436-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică. Nr. 199-XVIII din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 5.10.2010, nr. 194-196.
6. Бурлаку Н., Кожокару В., Ионицэ В. Основы государственного администрирования. Chișinău, 2000. 207 с.
7. Legea contenciosului administrativ al Republicii Moldova Nr. 793-XIV din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.05.2000, nr. 57-58.
8. Orlov M., Belecciu Ș. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V. I., 2005. 270 p.
9. Orlov M. Curs de contencios administrativ. Chișinău: Elena-V.I. SRL, 2009. 158 p.
10. Bălan E., Văcărelu M., Iftene C. și a. Buna administrare: de la viziune la acțiune. București: Comunicare. ro, 2011, 390 p.
11. Козлов Ю. М., Попов Л. Л. Административное право. Москва: Юристъ, 2001. 728 с.
12. Evaluarea și diagnosticarea conflictelor dintre APC și APL de ambele nivele și dintre APL de nivelul doi și APL de nivelul unu: Studiu de cercetare. Chișinău: Bons Offices, 2008. 96 p.
13. Negruț V. Drept administrativ. București: Editura Didactică și pedagogică, 2001. 400 p.
14. Tofan D. Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice. București: Editura All Beck, 1999. 396 p.

PROCEDURA DIVORȚULUI OPERATĂ DE ORGANELE DE STARE CIVILĂ ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

**Oxana CIUDIN, lector universitar, drd.,
Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul**

***Abstract:** Officially, people get married once and for all, but there may appear some situations that will determine the need of divorce.*

The Moldovan Republic's legislation regulates several ways of divorce and the competent authorities, which are invested with these prerogatives, the Court and the Civil Status Offices.

In this paper we aim to realize a theoretical analysis of divorce operated by the Civil Status Offices at the request of both spouses or at the request of one of them, in case of proof of the circumstances provided by law.

***Cuvinte cheie:** căsătorie, divorț, soț, declarație de divorț, certificat de divorț.*

*Este un lucru lipsit de etică să încerci să ții lângă tine o altă persoană împotriva voinței ei. În forma lui cea mai bună, divorțul apare în contextul recunoștinței față de partener pentru timpul trăit împreună. În acest caz, el nu este o separare, ci o treabă dusă la bun sfârșit.
Paul Ferrini în Liniștea inimii [1]*

Deși se spune că o căsătorie se naște în Ceruri, iar soții dintr-un cuplu sunt creați unul pentru celălalt, uneori se întâmplă că relația dintre ei se destramă și aceștia sunt nevoiți să divorțeze.

De regulă, căsătoria se încheie pe viață dar, atunci când raporturile dintre soți sunt grav vătămate și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă căsătoria poate fi desfăcută prin divoț. Legislația actuală a Republicii Moldova nu are formulată o definiție a „divorțului”, limitându-se doar la stabilirea temeiurilor de încetare a căsătoriei în articolul 33 codul familiei. [2] Termenul de încetare are un sens mai larg incluzând și situația decesului sau a declarării judecatorești a decesului unuia dintre soți sau a ambilor, precum și actul juridic de desfacere a căsătoriei la organele de stare civilă sau

prin intermediul instanței de judecată la cererea unuia sau a ambilor soți.

În lucrarea de față ne propunem să facem o analiză a instituției divorțului, realizată de organele de stare civilă, lăsând încetarea căsătoriei în urma decesului sau a declarării judecătorești a morții soțului, pentru o lucrare ulterioară.

Conform Dicționarului explicativ al limbii rămâne cuvântul *divorț* înseamnă: „Desfacere pe cale legală a unei căsătorii” și provine din latinescul [*divortium*], sinonimul acestuia fiind: *despărțire*, care la fel este utilizat atât de legislație cât și de doctrină.[3]

Întrucât nici codul familiei nici legea privind actele de stare civilă, [4] nu definesc divorțul, i-a revenit doctrinei această sarcină, astfel divorțul mai poate fi definit drept: ”încetarea căsătoriei legale în timpul vieții soților” [5, p.140] sau „... un act juridic de desfacere a căsătoriei printr-o hotărâre judecătorească, la cererea oricărui dintre soți, atunci când continuarea acesteia a devenit imposibilă din motive temeinice, pentru cel care cere desfacerea” [6, p.108], ori „ disoluția unei căsătorii valabile, prin hotărâre judecătorească pronunțată în condițiile legii sau, pe cale administrativă”, [7, p.98] ca urmare a consimțământului ambilor soți sau la cererea doar a unuia.

Din cea de a doua definiție se poate deduce faptul că o căsătorie poate fi desfăcută din cauza unor motive temeinice, imputabile ambilor soți sau doar soțului pârât, astfel aceasta generând multiple consecințe atât în privința relațiilor personal nepatrimoniale cât și în privința raporturilor patrimoniale apărute prin încheierea căsătoriei.

În literatura juridică au fost evidențiate trei sisteme referitoare la divorț [7, p.98]:

- a) sistemul divorțului - remediu;
- b) sistemul divorțului - sancțiune;
- c) sistemul mixt.

Concepția divorțului - remediu prezintă un caracter destul de liberal reflectând divorțul drept o necesitate socială care vine să pună capăt unor situații imposibile de menținut atât pentru soți cât și pentru cei care se află în contact cu ei. Doctrina franceză susține că „divorțul este un rău necesar, deoarece el pune capăt unui rău și mai grav.” [8, p.25]

Conform concepției divorțului – sancțiune, acesta este o sancțiune ce se pronunță pentru culpa unuia dintre soți și împotriva acestuia [7, p. 99], astfel aceasta apărând drept o sancțiune de dreptul familiei.

Concepția mixtă presupune o calificare diferită a divorțului în funcție din perspectiva cui este privită. În privința soțului vinovat acesta se

presupune a fi o sancțiune iar în privința celui al acestuia să fie drept un remediu.

Luând în considerație importanța instituției familiei în societate, desfacerea căsătoriei s-a făcut și se face sub autoritatea statului. Astfel, legislația în vigoare, în articolul. 35 codul familiei, reglementează desfacerea căsătoriei sub controlul statului prin două modalități:

1. administrativă – prin intermediul organelor de înregistrare a actelor de stare civilă;

2. judiciară – prin intermediul instanței judecătorești.

Așa cum căsătoria se încheie prin consimțământul liber al viitorilor soți, tot astfel și desfacerea ei ar trebui să fie posibilă prin acordul soților ceea ce e și posibil, după cum vom vedea în continuare, cu excepția prevederilor articolului 35 codul familiei [2] care, limitează dreptul soțului de a cere desfacerea căsătoriei în lipsa acordului soției, în timpul gravidității acesteia și timp de un an după nașterea copilului dacă acesta s-a născut viu și trăiește. Chiar dacă nu soțul mamei este tatăl nou-născutului, regula dată va trebui să fie respectată astfel, urmărindu-se protejarea atât a femeii în perioada de gestație cât și o perioadă de după naștere cât și a copilului de efectele negative ale trăirilor emoționale, pe care ar putea să le producă procedura dată. Limitarea dată este prevăzută și în Codul familiei a Federației Ruse în articolul 17 [9].

Legislația actuală poate fi considerată una modernă și reformatoare datorită instituirii posibilităților divorțului pe cale administrativă atât prin acordul părților cât și numai la cererea unuia dintre ei. Divorțul operat de organele de stare civilă presupune o procedură mai simplificată și cu o întindere în timp mai scurtă.

Atât codul familiei [2] în articolul 36 alineatele (1) și (2) cât și legea privind actele de stare civilă [4] în articolul 41 alineatul (1) literele a) și b) reglementează divorțul la organul de stare civilă.

Divorțul pe cale administrativă poate fi de două feluri, la cererea comună a ambilor soți sau la cererea doar a unuia.

Desfacerea căsătoriei la organul de stare civilă în baza acordului comun al soților, este posibil în cazul îndeplinirii cumulative a următoarelor condiții:

1. *adresarea declarației comune a soților privind divorțul.* Din prevederea dată rezultă că cererea de divorț trebuie să fie înscrisă într-un formular tipizat unde sunt prevăzute rubrici pentru „el” și „ea”, în care trebuie trecute date de identitate referitoare la soții care cer divorțul.

Articolul 43 alineatul (3) din legea privind actele de stare civilă prevede: “Dacă unul dintre soți se află în imposibilitate de a se prezenta personal la organul de stare civilă pentru a depune declarația de divorț, dorința acestuia poate fi expusă într-o declarație separată. În acest caz, semnătura lui va fi autentificată de notar sau de persoana responsabilă din cadrul organului de stare civilă de la locul aflării soțului în cauză.”[4]

Conform articolului 43 alineatul (2) din legea actelor de stare civilă, în declarația comună de divorț se înscriu:

- a) numele de familie, prenumele, data și locul nașterii, cetățenia, domiciliul fiecăruia dintre soți;
- b) numele de familie de pînă la căsătorie al fiecăruia dintre soți;
- c) numele de familie la care se pretinde după desfacerea căsătoriei - pentru soțul care și-a schimbat numele de familie la încheierea acestei căsătorii;
- d) datele privind căsătoria, cu referire la actul de căsătorie respectiv;
- e) datele de identificare ale actelor de identitate ale soților;
- f) data depunerii declarației.

2. în cazul în care între aceștia nu există *neînțelegeri referitoare la partajul proprietății comune în devălmășie*. Organele de stare civilă nu sunt competente de a soluționa careva litigii ce ar putea apărea în legătură cu partajarea proprietății comune în devălmășie [5, p.143] a soților de aceea în cazul existenței lor soților li se va recomanda să se adreseze instanței cu o cerere. Inexistența litigiilor referitoare la partajarea proprietății devălmașe poate fi explicată prin existența unui contract matrimonial între cei doi soți prin care drepturile și obligațiile lor patrimoniale reciproce au fost deja reglementate, fie că proprietatea comună devălmașă a fost deja împărțită printr-o hotărîre judecătorească la cererea soților sau a unor terți, fie problema partajării proprietății este lăsată pentru o dată ulterioară divorțului, fie că acest tip de proprietate nu există în genere între cei doi soți.

3. în cazul în care între aceștia nu există *neînțelegeri referitoare la întreținerea, educația și domiciliul copiilor minori comuni*. Prevederea dată a fost introdusă în legislația familială relativ recent [10] care vine să înlocuiască prevederile anterioare care impuneau lipsa copiilor minori comuni, dobândiți atât prin faptul nașterii firești cît și prin adopție. Considerăm bine-venită o astfel de modificare deoarece ea vine să recunoască și să instituie din punct de vedere juridic situația în care părinții sînt capabili să se înțeleagă și să soluționeze litigiile lor comune și în privința copiilor reeșind din interesul primordial al protejării drepturilor

minorilor.

4. în cazul în care între aceștia nu există neînțelegeri referitoare la *întreținerea unuia dintre soți*. Legislația familială a Republicii Moldova prevede faptul că soții și foștii soți, cu îndeplinirea anumitor condiții, au dreptul să pretindă și să primească întreținere de la celălalt soț sau fost soț, conform prevederilor articolelor 82-85 codul familiei. [2] Important este de menționat faptul ca aceste pretenții să nu existe la momentul înregistrării cererii și la momentul înregistrării divorțului în registrele de evidență a divorțurilor [4], ținute de organele de stare civilă.

Apariția ulterioară a stării de necesitate în privința acordării întreținerii atât a copiilor cât și a fostului soț, cât și a litigiilor referitoare la partajarea proprietății comune devălmașe sau referitoare la copiii minori, dă dreptul celui interesat să introducă o acțiune în acest sens în instanța de judecată, conform prevederilor articolului 36 alineatul (5) codul familiei.

Articolul 43 alineatul (1), mai prevede că este competent de a înregistra divoțul organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți în condițiile Legii nr. 100/2001 privind actele de stare civilă. În alineatul (4) se prevede că divorțul se înregistrează în prezența ambilor sau a unuia dintre soți, la expirarea termenului de o lună de la data depunerii declarației. Aici sunt două aspecte ce trebuie a fi luate în considerație, primul este termenul de o lună, care nu poate fi nici prescurtat nici prelungit, și al doilea este necesitatea prezenței măcar a unuia din soți la data înregistrării divorțului, în caz contrar, absența ambilor putând fi interpretată drept renunțare tacită la cererea de divorț. Opinia dată mai poate fi argumentată și prin reglementarea alineatului (5) al aceluiași articol, care prevede: „Primind declarația de divorț, funcționarul organului de stare civilă este obligat să prevină soții că absența nemotivată **a unuia dintre** ei la înregistrarea divorțului nu împiedică desfacerea căsătoriei.” [4]

La data fixată de reprezentantul organului de stare civilă se va înregistra divorțul, după care cei doi soți vor obține statutul de foști soți. Data a încetării căsătoriei fiind data înscrisă în actul de divorț, urmând să li se elibereze foștilor soți certificate de divorț, câte unul pentru fiecare.

Desfacerea căsătoriei la cererea doar a unuia dintre soți în conformitate cu art. 36 alin. 2 Codul Familiei și articolul 44 legea privind actele de stare civilă, desfacerea căsătoriei la organele de stare civilă poate fi efectuată în baza cererii soțului solicitant, indiferent de faptul dacă au sau nu copii comuni minori atunci, când celălalt soț:

a) este supus unei măsuri de ocrotire judiciare. Prevederea data a fost

introdusă în legislația familială prin legea nr. 66 din 13 aprilie 2017 [11] și care vine să modifice prevederea anterioară care impunea existența unei hotărâri judecătorești de declarare a celuilalt soț incapabil. Măsurile de ocrotire judiciare sunt reglementate de codul civil, [12] alături de măsurile de ocrotire contractuale în titlul II „Persoanele”, Capitolul I „Persoana fizică” Secțiunea III, articolele 48¹- 48⁸¹. Măsurile de ocrotire judiciară sunt: ocrotirea provizorie, curatela și tutela.

b) a fost declarat dispărut. Declararea judecătorească a dispațiției unei persoane este definită de Codul civil al Republicii Moldova la articolul 49 alineatul (1), care prevede: „Persoana fizică poate fi declarată dispărută fără veste dacă lipsește de la domiciliu și a trecut cel puțin un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei. Disparația se declară de instanța de judecată la cererea persoanei interesate. Din prevederea dată rezultă faptul că, pentru a putea fi pronunțată o astfel de hotărâre este „necesară survenirea faptului juridic complex: a) lipsa la domiciliu a știrilor despre locul aflării ei; b) absența știrilor de cel puțin un an; c) imposibilitatea constatării din aceste știri, pe toate căile posibile, a locului de aflare a persoanei.” [13, p.295] Procedura de declarare a unei persoane dispărute este reglementată de Codul de procedură civilă la articolele 297-300. [14]

c) a fost condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani. În cazul dat se cere a fi prezentată o copie a sentinței penale definitive, din conținutul căreia se poate deduce faptul că, unul din soți urmează să execute o pedeapsă privativă de libertate și aceasta este executorie.

În declarația de divorț, conform articolului 44 alineatul (2), se indică [4]:

a) numele de familie, prenumele, data și locul nașterii, cetățenia, domiciliul solicitantului;

b) temeiurile divorțului prevăzute de lege;

c) numele de familie, prenumele, data și locul nașterii, cetățenia, ultimul domiciliu al celuilalt soț;

d) datele privind căsătoria, cu referire la actul de căsătorie respectiv;

e) numele de familie la care pretinde solicitantul după divorț;

f) datele de identificare ale actului de identitate al solicitantului;

g) domiciliul tutorelui soțului incapabil, al tutorelui averii soțului declarat dispărut sau locul aflării (localitatea și denumirea penitenciarului) soțului condamnat;

h) data depunerii declarației.

Conform articolului 44, din legea nr, 100 din 26.04.2001, alineatul (3) la declarația de divorț se anexează hotărîrea (sentința) instanței judecătorești, precum și certificatul de căsătorie (dacă solicitantul îl are în posesie). [4]

Organul de stare civilă, conform articolului sus-mentionat, alineatul (5), va comunica, în termen de 3 zile, tutorelui soțului incapabil, tutorelui averii soțului declarat dispărut (iar în cazul cînd nu este numit tutorele - autorității tutelare) sau soțului care își ispășește pedeapsa despre declarația de divorț înaintată și data stabilită pentru înregistrarea divorțului. Concomitent, organul de stare civilă va solicita opinia tutorelui soțului incapabil sau a soțului condamnat privind împărțirea averii, stabilind termenul răspunsului. În cazul în care răspunsul nu va urma din motive de neglijare a demersului, organul de stare civilă va înregistra divorțul la data stabilită. Din prevederea dată pot fi trase două concluzii, prima ar fi, dezinteresul pîrîtului față de cererea de divorț, iar a doua inexistența unor litigii referitoare la averea comune devălmașă sau lipsa pretențiilor referitoare la bligația de întreținere.

Conform art. 36 alin. 4 Codul Familiei, în cazul apariției litigiilor între soți cu privire la copii, la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă și care necesită sprijin material, desfacerea căsătoriei se face pe cale judecătorească. [8, p.26]

La expirarea termenului de o lună de la data depunerii cererii, în prezența solicitantului, va avea loc înregistrarea divorțului. Conform articolului 47 legea nr, 100 din 26.04.2001, soțul care și-a schimbat numele de familie la încheierea căsătoriei, luînd numele de familie al celuilalt soț sau un nume de familie dublu prin conexare, are dreptul să-și mențină acest nume și după desfacerea căsătoriei sau să revină la numele de familie de pînă la căsătorie, indiferent de temeiurile desfacerii acesteia. Decizia sa el o va comunica în ziua întocmirii sau completării actului de divorț. [4]

Pentru desfacerea căsătoriei, la oficiul de stare civilă în temeiurile prevăzute de articolului 36 alineatele (1) și (2), Codul familiei, se plătește o taxă de stat în conformitate cu Legea taxei de stat. [15] Dată a încetării căsătoriei fiind data înscrisă în actul de divorț, urmînd să li se elibereze foștilor soți certificate de divorț, cîte unul pentru fiecare. Din acest moment fiecare sot dobîndește statutul de fost soț si urmează să beneficieze de toate drepturile și obligațiile pe care le ofera acesta.

Bibliografie:

1. Paul Ferrini, ”Liniștea inimii”,
<http://subiecte.citatepedia.ro/despre.php?s=divor%FE> (vizitat la data:17.10.2018,)
2. Codul familiei al Republicii Moldova Nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat : 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48, art.13
3. Dicționarul explicativ al limbii române; <https://dexonline.ro/> (vizitat la data:17.10.2018)
4. Legea nr.100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă, Publicat : 17.08.2001 în Monitorul Oficial Nr. 97-99, art. Nr. 765
5. V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată“, Tipografia “Reclama“, Chișinău, 2014, p. 140
6. Ion Albu „Dreptul familiei”, Editura didactică și pedagogică, București, 1965, p.108
7. Oana Ghiță, Roxana Gabriela Albăstroiu „Dreptul familiei. Regimuri matrimoniale. Sinteze. Teste grilă”, Ed. Hamangiu, bucurești, 2013, p. 98
8. Mariana Nistor „Note de curs la disciplina Dreptul familie” Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată Catedra Științe Juridice și Securitate Criminologică, Chișinău, 2013, <http://www.criminology.md/index.php/ro/> (vizitat la data:17.10.2018)
9. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (постатейный); <http://docs.cntd.ru/document/420387600> (vizitat la data:18.10.2018)
10. Legea nr.17 pentru modificarea și completarea unor acte legislative din 05.04.2018 Publicat : 04.05.2018 în Monitorul Oficial Nr. 142-148
11. Legea nr.66 pentru modificarea și completarea unor acte legislative din 13.04.2017 Publicat : 02.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 297
12. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002, Publicat : 22.06.2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86, art. Nr. 661
13. Sergiu Baieș, Nicolae Roșca, „Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică” ediția a III-a Tipografia Centrală, Chișinău, 2007, p. 295
14. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova Nr. 225 din 30.05.2003, Publicat : 21.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 130-134, art. Nr. 415
15. Legea nr.1216 din 03.12.1992 taxei de stat, Republicat : 02.04.2004 în Monitorul Oficial Nr. 53-55, art. Nr. 302

ПРЕКРАЩЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРА С ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ СПОРТСМЕНАМИ И ТРЕНЕРАМИ

Дмитрий БОСЫЙ, докторант, преподаватель Кагульского Государственного университета, судья судебной инстанции г. Кагул

Annotation: The author highlights the grounds for termination of individual employment contracts with professional athletes and coaches.

Аннотация: Автор освещает основания прекращения индивидуальных трудовых договоров с профессиональными спортсменами и тренерами.

Ключевые слова: индивидуальный трудовой договор, прекращение индивидуального трудового договора, увольнение, дисквалификация, правонарушение.

Актуальность темы обусловлена тем, что индивидуальные трудовые договоры с профессиональными спортсменами и тренерами могут быть прекращены не только по основаниям, предусмотренным Трудовым кодексом РМ, но и по основаниям, предусмотренным другими законами.

Изложение основного материала. Легальное определение понятия «индивидуальный трудовой договор» содержится в ст. 45 Трудового кодекса Республики Молдова (далее – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года[1].

Легальное определение понятия «спортсмен-профессионал» дано в части (2) ст. 17 закона РМ «О физической культуре и спорте», согласно которой спортсменами-профессионалами являются лица, занимающиеся спортивной деятельностью как профессией, получающие доходы на основании индивидуального трудового договора, заключенного ими со спортивными организациями[2].

Поскольку профессиональные спортсмены и тренеры являются работниками, на них распространяются нормы ТК РМ, устанавливающие основания и порядок прекращения индивидуальных трудовых договоров.

В связи с тем, что деятельность профессиональных спортсменов и тренеров регулируется не только ТК РМ, но и другими законами, содержащими дополнительные основания прекращения действия индивидуальных трудовых договоров с профессиональными спортсменами, было бы целесообразно дополнить ТК РМ дополнительными основаниями прекращения индивидуального трудового договора с профессиональными спортсменами:

1. использование профессиональным спортсменом допингов.
2. дисквалификация профессионального спортсмена на срок свыше 6 месяцев.

Рассмотрим данные дополнительные основания прекращения индивидуального трудового договора более подробно.

Основным документом в области борьбы с потреблением допингов выступает Всемирный Антидопинговый кодекс[3], в котором закреплены основные антидопинговые нормы, принципы, способы доказывания применения профессиональным спортсменом допингов, порядок дисквалификации профессионального спортсмена в случае применения допингов, а также порядок подачи апелляции и последствия для всей команды.

В январе 2009 года был принят и вступил в силу новый Всемирный Антидопинговый кодекс, который увеличил срок дисквалификации профессиональных спортсменов, употребивших допинги сроком до 4 лет, а ввел норму позволяющую дисквалифицировать профессионального спортсмена в случае подозрения его в потреблении допинга на основании взятых проб. Так, например, если при проведении медицинского исследования будет установлено, что профессиональный спортсмен употребил запрещенный препарат, который неизвестен, то на основании норм антидопингового кодекса будет признана вина профессионального спортсмена, и он будет дисквалифицирован.

Следует отметить, что в случае добровольного признания профессионального спортсмена в употреблении допинга до проведения теста на допинг срок дисквалификации будет снижен вдвое. В случае непредставления информации о нахождении профессионального спортсмена в течение 1,5 лет или неявки его в назначенные сроки на допинг-тесты более трех раз подряд вина профессионального спортсмена будет признана автоматически.

Дополнительно кодекс ускорил сроки вскрытия допинг - проб, а

также расширил список запрещенных допинг-препаратов.

Кодекс установил дополнительно норму, обязывающую профессионального спортсмена, дисквалифицированного за употребление допинга, вернуть медали, призовые места, а также понизить профессионального спортсмена в рейтинговом списке.

Как было отмечено, что в случае уличения профессионального спортсмена в употреблении допингов, в том числе неоднократном, спортивная организация – работодатель имеет право прекратить индивидуальный трудовой договор с ним по собственной инициативе.

Порядок дисквалификации и применения мер за употребление допингов в спорте предусмотрен специальным Законом РМ «О предотвращении допинга в спорте и борьбе с ним» № 185 от 11.07.2012г[5].

Согласно ст.35 данного закона в случае применения профессиональным спортсменом допинга во время спортивных соревнований, которое было доказано в соответствии с установленной процедурой, то такой профессиональный спортсмен подлежит дисквалификации с изъятием всех медалей, призов и очков. Зарубежные спортсмены, уличенные в употреблении допингов, также привлекаются к ответственности за нарушение антидопингового законодательства только в случае, если спортивные соревнования проводили на территории Республики Молдова.

Отстраненному профессиональному спортсмену за потребление допингов на весь период дисквалификации приостанавливаются все подлежащие выплаты из центрального и местного публичного бюджетов.

Как ранее отмечалось, еще одним основанием прекращения индивидуального трудового договора с профессиональными спортсменами является – дисквалификация сроком свыше 6 месяцев. Данная дисквалификация отличается существенно от дисквалификации, применяемой в административном праве, и с теоретической точки зрения может быть рассмотрена как ограничение конституционного права на труд, предусмотренного ст. 43 Конституций РМ[6].

Состав правонарушения, за которое применяется наказание в виде спортивной дисквалификации, представляет собой совокупность элементов.

Объектом спортивного правонарушения выступают

общественные отношения в области спорта, связанные с потреблением допингов.

Объективная сторона спортивного правонарушения заключается в совершенных действиях или бездействиях, направленных на невыполнение или нарушения спортивного законодательства, локально-нормативных актов, принятых спортивными федерациями

Субъективная сторона нарушения содержит основной признак - вину, которая может быть выражена в форме умысла или неосторожности, но, как было ранее отмечено, новый антидопинговый кодекс, предоставляет право дисквалифицировать профессионального спортсмена и без наличия вины с условием обнаружения в его организме допинговых средств[7].

По отдельным видам спорта действуют дисциплинарные регламенты, которые конкретизируют порядок применения дисквалификации к профессиональным спортсменам.

При рассмотрении дополнительных оснований прекращения трудового договора с профессиональным спортсменом, следует признать, что они частично совпадают.

На первый взгляд, кажется, что спортивная дисквалификация поглощает такое основание, как применение допинга, поскольку устанавливается, в частности, и за его применение. Но, во-первых, при анализе норм Антидопингового кодекса, мы пришли к выводу, что к профессиональному спортсмену не всегда применяется дисквалификация за применение допинга. Так в ст. 10.3 данного кодекса установлено, что в число запрещенных препаратов могут входить также препараты, которые могут быть общедоступными или сомнительными действиями на спортивные результаты и такое правонарушение рассматривается как незначительное и если оно совершено впервые, то к профессиональному спортсмену применяется минимальный срок дисквалификации сроком до одного года. Во-вторых, дисквалификация к профессиональным спортсменам применяется также не только за употребление допингов, но и за нарушение профессиональным спортсменом принятых международными и национальными спортивными организациями регламентов[8].

Отдельное выделение дополнительного основания прекращения индивидуального трудового договора за употребление допинга еще раз

свидетельствует о важности борьбы с этим негативным явлением в спорте и предоставляет работодателю право прекращения индивидуального трудового договора с профессиональным спортсменом за употребление допинга, даже если к нему не применены меры спортивно - дисциплинарного взыскания в виде дисквалификации сроком, не превышающим 6 месяцев.

Субъектами дисциплинарной ответственности прекращения индивидуального трудового договора по дополнительным основаниям, являются только профессиональные спортсмены. Учитывая, что зачастую профессиональный спортсмен даже не знает, что мог принять допинг, поскольку спортивное питание ему назначает тренер или спортивный врач, в связи с этим возникает необходимость закрепления на законодательном уровне обязанности тренера по предупреждению и принятию мер, направленных на то, чтоб профессиональный спортсмен не принимал допингов. В силу этого возникает вопрос: целесообразно ли дополнить ТК РМ основанием прекращения индивидуального трудового договора с тренером за применение к нему ему спортивной дисквалификации? Считаем, что такое основание обосновано, поскольку в регламентах по отдельным видам спорта спортивных федераций предусмотрена такая спортивная санкция, как дисквалификация применительно к тренерам.

Так в качестве примера можем привести такой случай, когда в 2008 году Дисциплинарная комиссия Международной федерации гимнастики дисквалифицировала главного тренера сборной Украины по гимнастике Ирину Венер сроком на восемь лет до 2016 года, с запретом заниматься тренерской деятельностью, а также с запретом на присутствие на международных соревнованиях по гимнастике любого уровня. Главной причиной такой дисквалификации послужил подкуп судей и оказание на них давления.

В ТК РМ предусмотрен перечень уважительных оснований прекращения индивидуального трудового договора по инициативе работника. К общим основаниям расторжения индивидуального трудового договора по инициативе работника относятся случаи невозможности работника осуществлять трудовые функции (поступление в образовательное заведение, достижение пенсионного возраста и выход на пенсию и т.д.), а также в случаях, установленных работодателем соответствующих нарушений трудовых норм, норм коллективных договоров и соглашений[9].

В связи с этим возникает обоснованный вопрос: можно ли применять вышеуказанные уважительные основания расторжения индивидуального трудового договора по инициативе работника.

Ряд юристов полагают, что уважительные причины освобождения профессионального спортсмена от ответственности необходимо закрепить в индивидуальном трудовом договоре, но такое условие может привести к злоупотреблениям со стороны работодателей. Но выходом из данной ситуации будет закрепление уважительных причин в регламентах спортивных федераций.

Зайцев Ю.В. даже предложил для этого примерный перечень уважительных причин расторжения трудового договора по инициативе профессионального спортсмена.

Не рассматривая подробно этот примерный перечень, можно выделить отдельные причины, которые следовало бы отнести к числу специфических «спортивных» уважительных причин:

- 1) нерегулярное выступление профессионального спортсмена (по вине работодателя) на спортивных соревнованиях (например, в футболе футболист не участвовал в 10 официальных матчах за свой клуб подряд);
- 2) профессиональный спортсмен не был включен в официальные заявки на участие в спортивных соревнованиях на будущий сезон, если это не связано с его нетрудоспособностью (частичной или полной);
- 3) спортивный клуб перешел в дивизию низшего рейтинга;
- 4) спортивный клуб был исключен от участия в спортивных соревнованиях или соревновании.

В то же время, предложения автора о включении в число уважительных причин «восстановления любительского статуса спортсмена» и «прекращения спортивной деятельности» поддерживать не стоит, так как соответствующие события могут быть лишь последствиями расторжения трудового договора, но не его основаниями.

Следует особо подчеркнуть, что в случае установления перечней уважительных причин увольнения в нормативных актах спортивных федераций, эти перечни ни в коем случае не должны иметь исчерпывающий характер.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 159-162 от 29.07.2003 г.

2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 05.08.1999 г.
3. Всемирный Антидопинговый Кодекс // см. официальный сайт ВАДА. www.wada-ama.org (дата посещения: 02.04.2014).
4. Закон РМ «О предотвращении допинга в спорте и борьбе с ним» № 185 от 11.07.2012г.// Monitorul Oficial №. 1-5 от 04.01.2013. Дата вступления в силу: 01.01.2013.
5. Конституция Республики Молдова от 29.07. 94.//Monitorul Oficial al Republicii Moldova №1 от 12.08.94.
6. *Алексеев С.В. Спортивное право России: Учебник для вузов//Под ред. д.ю.н., проф. П.В. Крашенинникова. Изд. 4-е, перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2013, с. 150-152.*
7. Зайцев Ю.В. Особенности прекращения трудового договора спортсмена // Журнал «Спорт: экономика, право, управление» 2008. № 3, с.6-9.
8. Voişteanu E., Romandaş N. Dreptul muncii. Partea generală: Manual. Chişinău: CEP USM, 2012, p. 98-99.
9. Зайцев Ю. В. Особенности прекращения трудового договора спортсмена // Материалы II международной научно-практической конференции «Спортивное право: перспективы развития» / сост. Рогачев Д. И., Прокопец М.А. - М.: МАКС Пресс, 2009, с. 68.

ISSN 2345-1858

E-ISSN 2345-1890

<http://usch.md/seria-stiinte-sociale>

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
(ediție semestrială)**

Seria „Științe Sociale”

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: journal.ss@usch.md

Bun de tipar: 29.06.2018
Format: 17,6 cm x 25 cm
Coli de tipar: 4,62
Tirajul 120 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale -
ISSN 2345-1858**

ISSN 2345-1858

9 772345 185001 >

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale -
<http://usch.md/seria-stiinte-sociale/> - E-ISSN 2345-1890**

ISSN 2345-1890

9 772345 189009 >